

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1997 metai

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1997

VILNIUS 1998

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1997

VILNIUS 1998

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija
Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342
ISBN 8896-34-025-X

ALDONA GAIGALAITĖ

PENKIOLIKA ERNESTO GALVANAUSKO LAIŠKŲ

Publikuojami ilgamečio Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko, susisieki-
mo, užsienio reikalų ir finansų ministro laišakai, rašyti pirmaisiais vokiečių okupaci-
jos metais iš Berlyno, kur jis buvo internuotas. Laiškai rašyti broliui Gediminui į
Lietuvą. Juose nedaug vietos užima asmeniniai interesai, o vyrauja politiniai bei
ideologiniai samprotavimai apie tautą, valstybę bei gyvenamąjį metą, todėl jie šian-
dien išlaiko savo istorinę vertę. Be to, Gediminas Galva, rašydamas biografinę kny-
gą apie savo vyresnįjį brolių, be atsiminimų, naudojami ir laiškais. Knygos pabaigoje
jis suregistravo 215 laiškų, rašytų jam nuo 1944 m. lapkričio 26 iki 1967 m. liepos 6
d., ir 5 laiškus, rašytus kitiems asmenims. Knygoje jis apgailestavo, kad dingo susi-
rašinėjimas karo metais, nes tie laišakai liko Lietuvoje*.

Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne (f. 130, s.v. 1902) pavy-
ko rasti 15 E. Galvanausko laiškų broliui Gediminui, rašytų nuo 1941 m. rugpjūčio
11 iki 1942 m. kovo 10 d. Neaišku, ar tai visi Gedimino minėti trūkstami laišakai, ta-
čiau daugiau jų aptikti neteko. Laiškai rašyti E. Galvanausko iš Berlyno, kai jis, pa-
sitraukęs iš Lietuvos nuo sovietinės okupacijos 1940 m. liepos mėnesį į Klaipėdą,
kur turėjo savo namą ir bandė įsikurti, buvo hitlerininkų kartu su kitais lietuviais,
motyvuojant tuo, kad ne Vokietijos pilietis, iš pasienio zonos 1940 m. rugpjūčio mė-
nesį išsiųstas į Vokietiją. Gyveno Berlyne, bet kasdien turėjo registruotis policijoje.
Kai 1940 m. birželio mėnesį vokiečiai okupavo Lietuvą, E. Galvanauskui, kaip ir
kai kuriems kitiems Lietuvos politiniams veikėjams, turėjusiems didelį autoritetą
krašte, nebuvo leista grįžti į Lietuvą. Jų padėtis atsispindi laiškuose. E. Galvanaus-
kas gestapo priežiūroje Berlyne buvo išlaikytas pusantros metų. Laiškai atspindi tą
jo gyvenimo atkarpą. Be to, ne tik E. Galvanausko, bet ir kitų Lietuvos visuomenės
ir politikos vadovų – Kazio Škirpos, Petro Karvelio, Rapolo Skipičio bei kitų nuo-
taikas ir pastangas grįžti į Lietuvą.

---

* G. Galva, *Ernestas Galvanauskas: Politinė biografija*, Chicago, 1982.

E. Galvanausko politinės nuostatos ir pažiūros labiausiai atsispindi prie 1942 m. sausio 7 d. laiško pridėtame ir pavadintame „Nuomonė apie nematerialų priedą“ rašinyje. Tai jo atsiliepimas į, matyt, brolio atsiųstą naujos – Lietuvos ar Lietuvių – sąjungos projektą. Mes tą sąjungą pavadiname „Lietuvių“, nes laiškuose visur vartojama sutrumpinta forma. Šiame priede E. Galvanauskas moko brolių, aiškindamas jam sąjungos ar apskritai organizacijos tikslus bei uždavinius. Jis ne tik pakoregavo brolio atsiųstą rankraštį, bet ir pats sukūrė „Lietuvių sąjungos“ programą ir statutą su plačiais paaiškinimais. Iš šio rašinio atsispindi E. Galvanausko nuomonė apie lietuvių tautą ir jos ateitį, galimybes atkurti valstybingumą. Kitame laiške, rašytame 1942 m. vasario 23 d., E. Galvanauskas prieštarauja kažkokiai brolio frazei apie tai, kad nuo lietuvių tautinio atgimimo, nuo „Aušros“ laikų, net nepriklausomybės kūrimo laikotarpiu mūsų šviesuomenė nesugebėjo tinkamai įvertinti Lietuvos geopolitinės padėties. E. Galvanauskas įrodinėja, kad tai neteisinga mąstysena. Lietuvių tautinio ir politinio atgimimo patriarchai nepamiršo realių sąlygų ir jautė gyvenamojo meto tikrovę. Pereidamas prie dabarties, jis pažymėjo, kad šiuo metu nebėra abstrakčiai mąstančių ir visapusiškai išsilavinusių žmonių, susivokiančių gyvenamojoje situacijoje. Apibendrindamas pasaulinę situaciją, vaizdingai teigia, kad šiuo metu, kai kiekvienas vis labiau gilinasi tik į savo mokslo sritį, nebesugeba sekti visos savo civilizacijos. Išskyla vidutinybės, masė, kurias jis apibūdina kaip homo vulgaris. Jos pradeda valdyti žmones, įveda masių imperiją ir masių diktatūrą. Tai atsitinka dėl to, kad, atėjusi į civilizuotą pasaulį, vidutinybė jaučiasi ir elgiasi jame kaip laukinis, nes nesupranta, kad civilizacija negalima be kūrybos, tolesnio jos ugdymo ir plėtotės.

Pasak E. Galvanausko, idėjų homo vulgaris neturi ir negali turėti. Jis nesugeba keistis mintimis, logiškai mąstyti. Jis mano pats viską išmanęs. Bijo diskusijų ir kritikos, nes iki to nėra priaugęs. Valdo smurtu – action direct. Atmeta ne tik žinias, bet ir demokratiją, parlamentarizmą. Politikoje vadovaujasi tik kumščiu ir smurtu, diktuoja ir linčiuoja. Viešpatauja homo vulgaris diktatūra, kuri nesilaiko jokių teisiųjų normų, o pasisavina teisę nesilaikyti teisės. Tai liečia ne tik politiką, bet ir mokslą, meną, tikėjimą. Barbaras nepripažįsta normų, nes nėra barbariškų normų.

E. Galvanauskas pasisako prieš gyvenimo suvalstybinimą ir valstybės kišimąsi visur ir visada. Valstybė tampa virš visko. Ji, kaip ir masės, tampa anoniminė, viską galinti ir už viską atsakanti. Nors, kaip matome, laiškuose kalbama aptakiomis frazėmis, tačiau kai kur nevengiama, nors ir sutrumpintais terminais, atskleisti stalinizmo, fašizmo, imperializmo ir nacionalsocializmo esmės, parodyti tikrąją diktatūrų, atvedusių pasaulį į brolių žūdišką karą, sistemą ir jos ideologus.

Kritiškai E. Galvanauskas vertino ir pirmaisiais karo metais vykdomą demokratinių pasaulio valstybių politiką, baimindamasis dėl susiklosčiusios padėties po karo. Laiške broliui (1942 02 27) jis nuodugnai išanalizavo Ruzvelto ir Čerčilio 1941 m. rugpjūčio 14 d. pasitarimo Atlanto vandenyne priimtą vadinamąją Atlanto chartiją. Laiške pasisakoma prieš galingų Atlanto vandenyne valstybių – JAV ir

Anglijos – pastangas dominuoti pasaulyje, jų nusiteikimą, kad prie jų – demokratiškos valstybių – laisvai prisijungtų kitos šalys. E. Galvanauskas teigė, kad tautų laisva valia prie ko nors jungtis dažnai yra falsifikuojama, iškraipoma, ji ne visada vykdoma teroru, bet dažnai ir kitomis „diplomatinėmis“ priemonėmis iki papirkinėjimo. Jis kelia klausimą, o kaipgi tuo atveju bus sprendžiamas tautų ūkio politikos klausimas, nes angloamerikietiškas imperializmas sieks įsiviešpatauti visame Žemės rutulyje ar bent užsitikrinti jame savo vadovaujantį vaidmenį. E. Galvanauskas įsitikinęs, kad ateitis priklausys tarptautiniam bendradarbiavimui, paremtam tarptautinės teisės nustatytais normomis. Kitu atveju kalbėti apie saugumo patikimumą negalima. Palikus absoliutinį valstybių suverenumą, karai ir toliau yra neišvengiami... Tačiau tai nereiškia, kad iš viso reikia panaikinti suverenumą – tai jau bolševikinis ir iš dalies nacionalsocialistinis metodas. Valstybės negalima panaikinti, kaip ir žmogaus laisvės, tik suverenumą reikia „normuoti“, įstatyti į protingas, įstatymais pagrįstas ribas. Šį karą laimės tie, kurie sugebės užtikrinti tautų ir valstybių tarptautinį bendradarbiavimą visose gyvenimo srityse: ekonomikoje, politikoje, kultūroje, socialiniame gyvenime ir kt. Tai įgalins tolesnę civilizacijos raidą. Baisu būtų, jei, pasibaigus karui, pasaulis liktų suskaidytas į dvi stovyklas: ponus ir vergus, laisvas ir nelaisvas šalis ir pan. Tuo atveju, jei pasaulyje įsigalėtų brutali jėga, smurtas bei teroras (suprask: stalinizmas ir nacizmas) arba įsiviešpatautų didžiųjų tautų imperializmas ir būtų keliama tik jų kultūra (t. y. Anglijos ir JAV), negali būti kalbos apie taiką Žemėje.

Šiuo metu lietuvių tautos pagrindinis uždavinys, anot E. Galvanausko, – gelbėti tautos gyvybę, sveikatingumą, išlaikyti inteligentijos moralę ir fizinę jėgą, aprūpinti ją ir apsaugoti. Laiškuose nurodomos konkrečios priemonės, kurių turi imtis karo meto sąlygomis lietuvių inteligentija tautos ūkiui ne tik apsaugoti, bet ir pagerinti, krašto intelektualioms jėgoms ginti ir ugdyti. Iš savo patirties E. Galvanauskas suvokė, kad užkariautojų tikslas yra riboti lietuvių inteligentijos veiklą, neleisti jai užimti atsakingesnių vietų, kad okupantas leidžia lietuvių inteligentijai tiek jų užimti, kiek, vykstant karui, trūksta savų žmonių. O iš tikrųjų „Neuordnung“ tikslas – likviduoti lietuvių inteligentiją, nukirsti tautai galvą ir ant jos pečių uždėti vokiškąją, nacionalsocialistinę. Iš čia išplaukia ir laiškuose reiškiamą kritiką broliui Gediminui dėl 1941 m. pab. – 1942 m. pradžioje laikraštyje „Į laisvę“ paskelbtų jo straipsnių ir kalbų per radiją apie planingą valstybinį ūkį ir kitais klausimais.

Įdomu pažymėti ir tai, kad, gerai suvokdamas pasaulinės politikos vingrybes, E. Galvanauskas jau karo pradžioje netikėjo jo žaibiška baigtimi ir prognozavo jo pabaigą 1944–1945 metais. Be to, labai tiksliai numatė jo raidą, pažymėdamas, kad paskutinysis etapas vyks Tolimuosiuose Rytuose.

E. Galvanausko ilgą buvimą policijos priežiūroje Vokietijoje nulėmė ir tai, jog jis nesilankstė Vokietijos policinių įstaigų valdininkams, kad būtų atleistas nuo kasdieninio atsižymėjimo. Pakišomis ir dovanomis neprašė pusbadžiaujančių hitlerinių represinių organų tarnautojų, kad bent kartą leistų nuvykti į Lietuvą. Sugrįžti į

gimtinę jis bandė legaliu keliu per Prekybos instituto ir Kauno universiteto vadovybę, kad pakviestų jį dėstyti vieną ar kitą kursą šiose aukštosiose mokyklose. Tačiau į tų mokyklų vadovybės prašymus hitlerininkai neatsižvelgė ir E. Galvanausko iš Berlyno neišleido.

E. Galvanausko laišakai publikuojami be jokių kupiūrų ištisai. Taip pat 2-asis laiškas, kuris skirtas finansinėms problemoms. Iš jo aiškėja, kad Lietuvos vyriausybė, Finansų ministerija patikėjo E. Galvanauskui valstybines lėšas įdėti į banką jo pavarde. Paliekami visi autoriaus pabraukimai bei paryškinimai ir ženklai. Tie iš sutrumpinimų, kurie aiškūs, nešifruojami, o kurie skaitytojui gali būti mažiau žinomi, prirašyti mūsų, pažymint juos laužtiniais skliaustais. Paprasti skliaustai tekste yra autoriaus. Vietos, kurios, mūsų nuomone, yra reikalingos paaiškinimų, bei tekstai kitomis kalbomis pažymėti numeriais ir pateikti puslapio pabaigoje kaip komentarai. Sakinių struktūra palikta E. Galvanausko, bet ištaisytos gana dažnos gramatinės bei sintaksės klaidos. E. Galvanausko rašymo stilius gana lengvas ir šmaikštus, todėl palikti ir kai kurie šiuo metu jau senstelėję žodžiai bei posakiai.

Berlynas, 11.VIII.41

Mielas Gediminai,

Gavau tavo laiškėlį iš 1.VIII.41 ir dėkoju už naujienas. Džiaugiuos, kad jūs visi išlikote gyvi ir sveiki.

Aš esu sveikas. Gyvenu visą laiką Berlyne, nes Klaipėdoje gyventi uždraudė. Galėjau ten nuvažiuoti tik Velykų ir Kalėdų šventėms.

Kaip visos Lietuvos gyvenimas, taip, be abejo, ir Prekyb. institutas negalėjo likti nepaliestas bolšev. režimo ir teroro. Todėl aš nesistebiu, kad jo veikimas yra gero-kai pakirstas. Svarbu, kad jis vis tik išliko gyvas. Reikia dabar atmesti visus „nusi-statymus“ atskirų asmenų bolšev. okupacijos metu, dėti į šalį visas „ambicijas“, suburti visas dar esamas jėgas bendram darbui. Griežta vienybė, visų mūsų dar užsilikusių gyvų jėgų įtempimas ir jų suderinimas visose gyvenimo srityse yra būtina sąlyga mūsų tautos gyvybei išlaikyti ir jos savarankiškumui (polit., ekonom., kult.) patikrinti. Kiek sugebėsime de facto susiorganizuoti, suderinti savo jėgas, paimti kraštą į savo rankas (įvairiose srityse), tiek turėsime savarankiškumo (nepriklausomybės). Įžengėme į naują bandymo fazę. Kraštas turės daug aukų (ypač gėrybėmis ir sunkiu darbu) atiduoti karo dievaičiui. Svarbu susitvarkyti (ir tvarkytis) taip, kad tauta, žmonės galėtų išlaikyti savo sveikatą (valgis, apsirėdymas ir kuras), apsiginti nuo epidemijų (tifus, cholera ir t. t.) ir būtų susiorganizavus taip, kad galėtų apsi-saugoti, apsiginti nuo event[ualios] s u i r u t ė s mūsų krašto išorėje. Karas, mato-mai, užsitęs dar keletą metų. Kaip jis besivystytų, kaip jis bepasibaigtų, Europa bus atsidūrusi labai sunkioje padėtyje. Jos laukia dar didesnis mizerijos (skurdo) laiko-

tarpis, kurį ji turės pergyventi, kol dabartinis pasaulis konfliktuos, pasaulinės rungtynės ras savo lygsvarą, kol susidarys tikra Europos tautų bei valstybių bendruomenė (federacija). Mums, mūsų tautai svarbu dabar būti taip susiorganizavusiai, kad mes pajėgtume pakelti mus laukiančius [iš]bandymus ir pasidaryti tos Europos tautų bendruomenės lygiateisio nariu (kaipo tauta ir valstybė). – Vienybė, jėgų suderinimas ir įtempimas visose srityse, užėmimas visų pozicijų, kurios esamomis sąlygomis yra tik galima užimti (valstyb. aparate, ūkio srityje, švietime ir t. t.). Ypatingą dėmesį reikia kreipti į švietimą, mokyklas (naują kartą tinkamai paruošti), savivaldybes (jų administraciją ir ūkį), išplečiant jų kompetenciją.

Žymesnių polit. pabėgėlių tuo tarpu dar nenorima čia leisti grįžti į Lietuvą (turėtų jų prisibijoma, kol dar nesusitvarkė Zivilverwaltung'as). Bet tikiuos, neužilgo vis tik galėsiu grįžti. Tuo tarpu uždrausta apšviesti Berlyną (be gestapo sutikimo).

Prekių Vakarų Europoje darosi vis mažiau. Nesitikėkite iš čia ko nors rimto gauti. Ką pasigaminsime vietoje (iš savų žaliavų), tą ir turėsime. Gaminkime tik savo reikalams. Ekspertas nebus padengtas tolygiomis konkrečiomis gėrybėmis. Geriausiu atveju gausime „popieriukus“.

Mano adresas Berlyne: Berlin, W 15. Kurfürstendamm 180. Pension Mamsch. Nuolatinis g. adresas: Klaipėda, Moltkestr. 6.

Geriausių linkėjimų Ernestas.

Adresas: *Berlin W 15*, Kurfürstendamm, 180. Pension Mamsch.; (telef. 924246).

Memel, Moltkestr. 6. Fräulein E. Aschmann (telef. 4338).

Klaipėdos adresas yra nuolatinis, pastovus, ir per jį visuomet mane galima pasiekti, t. y. korespondencija man persiunčiama. Fr. Elsa Aschmann yra mano formalus (teisėtas) įgaliotinis ir turi teisę atlikti mano reikalus ir jiems atstovauti etc.

Berlynas, 5.IX.41

Mielas Gediminai, dėkoju už laiškėlį ir džiaugiuos, kad jūs visi esate gyvi ir sveiki. Mano sveikata iki šiol dar pakenčiama. Ūpas „vidutinis“. Turiu keletą prašymų, kuriuos pats geriausiai galėtum atlikti, būdamas vietoje, žinodamas sąlygas, pasižymėdamas savo „dinamika“. Būk toks geras ir neatidėliodamas neatsisakyk atlikti. Tų prašymų visa virtinė.

1. Mano akciju „E. Appelhagen Akc. B-vė“ reikalas. I s t o r i j a. Turiu ten 49 akcijas. à 1000 Lt. (nominalas) = 49.000 Lt. 1940 m. pavasarį (rodos, gegužės mėn.) B-vės valdyba pareiškė, kad akcijos iš litų turi būti „perštampuotos“ į R. Markes ir kad tos akcijos iš Lietuvos „turi būti“ persiųstos į kokią nors banką Klaipėdoje (pvz., „Deutsch[es] B[ank]“ arba „Reichsbank“), kurs ir atliks tuos for-

malumus (Karaliaučiuje). Miškų dep[artamentas] turi taipogi Appelhageno Akc. paketą (50 akc.). Sutariau su vic. min. Skaisgiriu, kad drauge su Mišk[ų] dep[artamento] turimomis akcijomis Miškų depart[amentas] persiūs ir mano akcijas per Lietuvos Banką Kaune į kokią nors banką Klaipėdoje tam perštamavimui atlikti ir kad mes galėtume dalyvauti akcininkų visumos susirinkime ir balsuoti esant akcijoms Klaipėdoje (banke). Aš įteikiau savo akcijas (49) Miškų departamentui (p. Skaisgiriui), pavesdamas jam persiūsti ir mano akcijas į Lietuvos Banką, duodant jam parėdymą persiūsti jas į Klaipėdą virš minėtu tikslu. Lietuvos Bankas tai atliko, pavesdamas tą reikalą Reichsbanko skyriui Klaipėdoje. Savo byloje (Lentpiūvė „Appelhageno Akc. B-vė“) Miškų depar[tamentas] turi tiksliai pažymėjęs, kokie akcijų Nr. Nr. man priklauso. Jis tai pažymėjo ir lydima jame rašte (Akcijų sąrašė) Lietuvos Bankui, persiūsdamas tas akcijas ir duodamas parėdymą atlikti virš minėtas „operacijas“ Klaipėdoje (per vietos banką). Lietuvos Bankas Kaune (Statkus ir Paknys, dabar – Kaupas) tą Miškų dep[artamento] parėdymą atliko, persiūsdamas akcijas į Klaipėdos Reichsbanko skyrių ir Akcijų sąrašė pažymėdamas, kurios akcijos (Nr. Nr.) kam priklauso. Lietuvos B[ankas] formaliai gavo parėdymą tiesioginį iš Miškų dep. O Miškų dep. – iš manęs.

M a n o p r a š y m a s a. Miškų dep[artamentas] turi išduoti (mano vardu) raš-tą (Bestätigung – geriausiai, jei galima, vokiečių kalba), kurs konstatuotų, patvirtintų tą įvykį, būtent, kad mano 49 akc[ijas] Miškų dep. yra gavęs iš manęs su mano nurodymu persiūsti per Lietuvos banką (Kaune) tą mano akcijų paketą drauge su Mišk. dep. akcijomis į Klaipėdą perštamavimo ir balsavimo tikslais. Kad tą mano prašymą (arba nurodymą) Mišk. dep. yra atlikęs, drauge pažymėdamas Lietuv[os] Bankui Nr. Nr... akcijų, kurios priklauso man ir kurios priklauso Mišk. dep. (arba kitiems asmenims). Mišk. dep. turėtų dar pažymėti, kad jis jokių pretenzijų į tas akcijas neturi. Nors tai ir taip savaime aišku. Tai būtų ne kas kitas tas raštas, kaip konstatavimas fakto, kad Dep[artamentas] gavo mano akcijas. (Mat tuomet aš rašto nepaėmiau – pilnai pasitikėjau Mišk. dep. vadovybe (p. vicemin. Skaisgiriu). Gavęs tokį „Bestätigung“, persiūsk man į Berlyną arba į Klaipėdą – kaip tau patogiau ir lengviau.

b. Tegul Mišk. dep. parašo Lietuv[os] Bankui (Kaune), nurodydamas dar kartą, kad 49 akc[ijos] (Nr. Nr. ...) priklauso man, kad Mišk. dep. persiuntė Lietuv[os] Bankui mano nurodymu (įgaliojimu) ir kad Miškų depart. neturi nieko prieš, kad tos mano 49 akc[ijos] (Nr. Nr.) būtų man betarpiškai gražintos arba išmokėtos, t. y. pasielgta su tomis akcijomis pagal* mano tiesioginius (betarpius) nurodymus. Paimk ir persiūsk man tokio rašto nuorašą.

c. Gavęs raštą a. ir nuorašą rašto b., nueik į Lietuv[os] B[anką] pas valdytoją (arba pirmą pas Kaupą, nes Statkaus ir Paknio ten nebėra) ir paprašyk, kad jie pa-

---

* Dokumente *sulyg.*

rašytų (vokiečių kalba) raštą Reichsbankui Klaipėdoje, kurio (rašto) projektą Kaupui yra palikęs p. Norkaitis, būdamas Kaune. Tas rašto projektas yra vokiečių kalba suredaguotas ir nereikės galvos sukti. To rašto esmė: Lietuv[os] B]ankas] pažymi, kad 49 akcij[os] (Applh.) Nr. Nr. priklauso man ir kad jis sutinka, kad jos būtų be-
tarpiai išduotos man arba kam aš nurodyčiau.

Būk geras ir būtinai ir neatidėliodamas atlik šį reikalą.

2. P. Bagdonavičius yra gavęs „Viktorijos“ viešbučio Klaipėdoje kvitą mano deponuotų to viešbučio akcijų. Tą kvitą paimk iš Bagdonavičiaus (Prekyb[os] ir Pram[onės] Rūmai). Gerai būtų, jei su tuo kvitu išgautum akcijas, kurios turėtų rasti „Lietuv[os] viešbutyje“ pas p. Daukšą arba kas ten dabar jį valdo, nes „Lietuv[os] viešb[utis]“ yra didžiausias „Viktorijos“ viešbučio akcininkas. Su savo akcijų paketu jis pergabeno ir mano akcijų („Viktorijos“) į Kauną, į „Lietuv[os] viešb[učio]“ seifus. Jei nepasisektų išgauti tų akcijų su tuo kvitu, tai atsiųsk man jį į Klaipėdą arba į Berlyną.

3. Paimk iš Lapšio mano „Dienynus“, kuriuos aš jam įteikiau, apleisdamas Lietuvą ir, jei gali, atsiųsk man.

4. Neatidėliodami, drauge su George'[u]¹, sudarykite šiokią tokią atsargą riebalų (žšies taukų, sviesto, lašinių etc.). Gal galėtumė[te] atsiųsti šiek tiek man į Klaipėdą (žymesnį objektą), mažesnius paketukus – į Berlyną. Nepražiopsokite, nes greit užsirauks. Žiūrėkite odos padams ir batų (man reikėtų 42 ½ – 43 Nr. batų).

Viso geriausio! Labų dienų George'ui ir pažįstam[iems] – Ernestas

P.S. Kas ten iš „voldemarininkų“ varosi prieš mano grįžimą į Lietuvą bei institutą. Kokios priežastys tos akcijos ir ar jas galima prašalinti?

Berlin, 25.X.41

Kurfürstendamm 180. b/ Mamsch.

Telef. 924246

Mielas Gediminai,

Tavo laišką iš 1941.IX.17 gavau. Jis ėjo lygiai vieną mėnesį iki jis mane pasiekė.

1. Mano „Dienyną“ gavo p. Lapš[ys] drauge su kai kuriomis knygomis, jų tarpe vieną Pr[ekybos] institutui priklausančią knygą apie laivų frachtavimą (rusų kalba).

---

¹ Georg'as E. Galvanausko laiškuose minimas gana dažnai. Prekybos instituto sąrašuose žmogaus tokiu vardu ar pavarde nepavyko rasti. Iš laišku matyti, kad tai JAV pilietis, galbūt kurios nors sesers sūnus ar kitas giminaitis.

Kai dėl „Dienyno“, tai yra du sąsiuviniai, kurių prašiau primygtinai nepamesti. To visko liudytoju buvo p. Bagdonavičius. Todėl p. Lapš[ys] negali sakyti tų sąsiuvinų negavęs.

2. Labai būtų gaila, jei „Viktorijos“ kvitai žūtų. Tegul p. Bagd[onavičius] deda visas pastangas juos surasti. Kas yra tas adresatas, kuriam jis yra siuntęs? Jis juk ne mažas vaikas ir lengvapėdiškai neturėjo daryti tokio „adresavimo“.

3. Kai dėl grįžimo kliūčių, tai jų šaknys glūdi daug giliau ir toliau negu pats manai. Tavo minimos trijulės daromos negatyvios pastangos neturi čia jokios ypatingos reikšmės. Švietimo tarėjas, kurs nors ir naudojasi „ypatingomis“ teisėmis, jei ir būtų asmeniškai palankus mano grįžimui, taipogi yra bejėgis esamoje polit. situacijoje. Jis žino principinį nusistatymą (negatyvų) dėl grįžimo kai kurių žymesnių polit. asmenų, kurio prisilaikoma Berlyne. Jis priverstas griežtai vadovautis jam duotomis instrukcijomis, priešingu atveju jo „ypatingos“ teisės tuojuos išgaruotų. Prekybos inst[ituto] rektorius (Staug[aitis])² prisiuntė man „Bescheinigung‘a“, kad aš, kaipo inst[ituto] prof[esorius], esu „dringend erforderlich“³ institutui etc. Bet tas „Bescheinigung‘as“ pagelbėtų mano grįžimui, jei nebūtų polit. kliūčių. Jei tokį „Bescheini[gu]ng‘a“ patvirtintų gener[alinis] komisaras, tuomet gal būtų šansų gauti leidimą grįžti. Todėl suprasi, kodėl Tavo ir kitų dedamos pastangos šiuo reikalu lieka bergždžios, kaip sakai, „reikalas neina sklandžiai“. Mano grįžimas in „Massgebender Stelle“⁴ yra tiek nepageidaujamas, kad prisibijoma net mano nelegalaus grįžimo ir paimtas iš manęs raštiškas pasižadėjimas, a) kad aš neapleisiu Berlyno be gestapo sutikimo, b) kasdien turi melduotis [registruotis] savo Polizeirevier‘e⁵. Šiandien jau 82 diena, kai aš kasdien melduojuosi (net sekmadieniais). 1941.X.8 d. kreipiausi raštiškai į atsakingą asmenį (gestapo), kurs de facto veda Ostlande visą politiką ir kurs mane ir mano bylą gerai žino, prašydamas leisti man nuvažiuoti į Klaipėdą aptvarkyti nors svarbiausius reikalus (asmeniiskus) ir atsivežti žieminius rūbus ir šiltus baltinius, nes žiemos šalčiai artinasi, o aš čia sėdžiu vien su vasariniais daiktais (minimaliais). Iki šiol net negavau atsakymo!!... Panašioj priežiūros padėtyj randasi dr. Karvelis ir adv. Skipitis. Tokio išimtinio režimo priežastys mums nesakomos. Mes nenorėtume nieko įtarti, neturėdami formalių duomenų. Bet, be polit. motyvų, yra čia dar kieno tai bjauri intriga, kurios siūlai mus kažkaip veda į p. Škirpą. Jis užvarė prieš mus tris intrigą ir šmeižtą Kaune ir net užsienyje, norėdamas pateisinti savo pridarytų kvailysčių labai netikusias polit. pasekmes. Dabar jis išvažiavo sau į Tirolio kalnus ir ilsisi po „didvyriškų darbų“, laukdamas „geresnių laikų“, kada jis bus pakviestas Berlyno ar kieno kito „tvarkyti ir valdyti“ Lietuvą,

² Docentas Vytautas Staugaitis 1941–1943 m. buvo Prekybos instituto Šiauliuose rektorius.

³ Primygtinai būtinas.

⁴ Vadovaujančią vietą.

⁵ Policijos apygarda.

vaidinti „Vado“, „Prezidento“ etc. rolę. Kiek mes jį čia suspėjome pažinti, tai yra tuščios garbės, pigaus populiarumo, tuščių ambicijų pilietis, iš kurio galima visko tikėtis, laukti, jei kas drįstų atvirai nurodyti jo daromas klaidas bei netikusius žygius arba „kenkti jo autoritetui“. Visos priemonės tuomet geros tam liguistų, tuščių ambicijų „vadui“ – „didvyriui“, tėvynės „gelbėtoju“. Nemanyk, kad aš čia perduodu. Tai yra labai ir labai švelni jo charakteristika. Štai kodėl pas mus kyla įtarimas dėl jo „prisdėjimo“ prie mūsų trijų čia „ypatingo“ režimo. Juk turbūt girdėjai, kad gen. Raštikį jis apšaukė tėvynės išdaviku viešai, dokumentaliai, platindamas ir skleisdamas tą šmeižtą kur galėdamas visais „kanalais“ (Lietuvoj, užsienyje etc.). Kodėl? Dėl to, kad jam pasirodė, [jog] Raštikis gali pasidaryti Vadu, premjeru, Resp. prezidento e. p. Kas buvo, tai buvo. Jo padarytų klaidų ir „žygių“ pasekmių nebeatitaisytime. Turime padaryti tik vieną išvadą, būtent laikytis gyvenimo praktikos išdirbtos taisyklės: „Skirti tik tinkamus žmones kiekvienam darbui“ („The right man on the right place“⁶). Mūsų už[sienio] r[eikalų] min[istras] ir Resp[ublikos] Prezid[entas] kuo mažiausiai prisilaikė šios taisyklės. Dabar aiškiai matome skaudžias pasekmes. Bet, kaip minėjau, mano grįžimui kliūtys siekia daug toliau ir giliau, būtent jos išplaukia iš bendros polit. situacijos ir nac. soc. partijos (ypatingai gestapo) politikos Lietuvoje. Štai kodėl aš skaitau, bent tuo tarpu, visų pusių pastangas dėl mano grįžimo beviltiškoms. Būtų „stebuklas“, jei pasiektumėte pozityvaus rezultato.

4. Dėl 49 akcijų. Man priklauso Nr. Nr. 1–25 ir 101–124. Tas akcijas aš pardaviau 40.VIII.5 Vokietijos piliečiui. Tuomet dar neveikė „Stalino konstitucija“ Lietuvoje. Nuorašas pardavimo – Schlussak[t] man notaro yra išduotas (kaipo pardavėjui). Panaši „Schlussnote“⁷ yra išduota akcijų pirkėjui. Transakcija padaryta pas notarą ir aktas – „Urkundrolle“ 313/40. Tai yra žinoma „Lietuvos Bankui“. Jei Žem[ės] ūk[io] min. (Mišk. dep.) nežino apie tai, tai gali asmeniškai painformuoti. Miškų dep. negalės pasisavinti šių akcijų. Jos negalėjo būti „nacionalizuotos“, nes radosi Klaipėdoje ir jau priklausė nebe man. Todėl „Liet[uvos] Bank[as] jų nebegalėjo išreikalauti, nes Klaip[ėdos] teismas sulaikė, uždraudė „Reichsbankui“ grąžinti. Jos turi būti išduotos tų akcijų pirkėjui. Išsiaiškink, pasiinformuok Mišk. dep. privaciai. Tik pakvitavimo reikalauk, kad Mišk. dep. gavo iš manęs mano akcijas nuo 1–25 ir nuo 101–124, t. y. 49 akcij[as], ir perdavė „Liet[uvos] B[ankui]“. Rodos, privati nuosavybė atstatoma, todėl gal ir šis reikalas eis greičiau „teisės požiūriu“.

25.X.41

II

5. Mano sveikata pakenčiama. Gyvenimas eina labai „reguliariai“, t. y. jau me-tai, kaip gyvenu Berlyne, pensione Frau Mamsch. Turiu „studentišką“ kambarį,

⁶ Žmogus savo vietoje.

⁷ Galutinės pažymos.

valgis šiems laikams pakenčiamas. Žinoma, riebalų mažoka. Laiką daugiausia praleidžiu skaityme ir kai kurių klausimų (polit., ekonom. ir filosof.) studijavime. Pašvenčiu šiek tiek laiko vokiečių ir anglų kalboms. Beveik kas sekmadienį einu į lietuvių pamaldas (bažnyčia), kur susirenka lietuvių kolonija (pabėgėliai ir Umsiedler'iai)⁸. Po visam šventoriuje yra proga visiems pasikalbėti (Lietuvos „šventorių“ tradicijos). Kas penktadienį tarp 19 ir 22 val. tapogi ateina kas nori ir gali į kavinę „Imperial“ (Potsdamerstr. – toje pačioje gatvėje ir bažnyčia). Ta kavinė pasidarė savo rūšies Kauno „Konradas“. Jei ir nenorėčiau, turiu kasdien eiti pasivaikščioti iki Polizeirevier'o (melduotis). Retkarčiais aplankau vieną kitą pažįstamą. Vienas kitas aplanko mane. Nedaugelis tokių, kurie gali gyventi iš „kapitalo“. Visi kiti kur nors ką nors dirba ir šiaip taip išsilaiko iš uždarbio. Neseniai persikėlė į Berlyną (iš lagerio) kom[en]d[antas] Liormanas⁹ ir gavo darbo viename banke. Dabar jį pakirto sūnaus mirtis fronte prie Leningrado. Žmogus atrodo visai sulaužytas po to skaudaus smūgio. Jo brolis šiomis dienomis paimtas „savanoriu“ į kariuomenę. Brakas¹⁰ dirba Susisiekimo ministerijoje, Vandens kelių direkcijoje Potsdame. Jo šeima gyvena iki šiol Klaipėdoje. Dabar gi ji, kaip ir visos kitos lietuvių šeimos („memellenderių“ ir „groslitauerių“), turi apieisti „pasienio zoną“ (Klaipėdos kraštą). Berlyne gyvena: dr. Karvelis, Skipitis, Pobedinskis (Plungės), Jodeika, Glemža, gen. Musteikis, adv. Katilius, Anysai, teisėjas Kavolis, buv. Atstovybės (pasiuntinybės) personalas (Kuzminskas, Čapas, Koncė, Šakenytė, dar viena panelė – mašininkė (Škirpa su šeima Seefeld'e –Tirol[yje]) ir t. t., visų čia neišvardysi. Sudaryta įregistruota „Lietuvių Sąjunga“. Pagrindinis tikslas – savišalpa ir teisinė parama. Į Valdybą įeina: pirm. Skipitis, nariai: dr. Karvelis, dr. Ancevičius, kun. Yla, Valiukėnas. Esu garbės teismo pirmininkas. Tiesa, Audėnas taipogi Berlyne, dar Žilinskas. Norkaitis gyvena ūkyje Neurokitt (Pommern). Žalkauskas gyv. Leipzieg'e (pas Kons. Barsanti) ir turi darbo universiteto bibliotekoje (bibliografijos skyriuje). Gauna menkniekius, bet tikisi grįžti teisėju į Lietuvos teismą ir laukia atsakymo į savo prašymą. Įteiktą Ost ministerijai. „Lietuvių Sąjungos“ narių skaičius dabar besiekia ca.* 110. Buvo daugiau, bet apie 80 asmenų įvairiais titulais grįžo į Lietuvą. Dabar vis daugiau ir daugiau atvyksta į Berlyną (iš lagerio) Umsiedler'ių darbo gauti, nes iš lagerių pradeda „krapštyti“ ir, kai pats nesusiranda darbo, stato paprast[ais] fiz[ini]ais darbininkais į fabrikus, neatsižvelgiant į kvalifikacijas etc. Jau nuolius ima „savanoriais“ į kariuomenę. Tiesa, Varnai (tėvas ir sūnus su žmono-

⁸ Kolonistai, perkeltieji. Į Vokietiją perkeltieji iš okupuotų Pabaltijo sričių gyventojai buvo žymimi rai-de „O“ (Ostland), iš Lenkijos – „P“ (Poland), iš Vakarų Europos – „A“ (Ausländer), žydai – „J“ (Juden).

⁹ Raimundas Liormanas, ilgametis (1923–1938) Klaipėdos karo komendantas.

¹⁰ Adomas Brakas, Klaipėdos krašto lietuvių veikėjas, jau 1939 m. kovo 22 d. naktį gestapo išsiųstas ir internuotas Vokietijoje.

ca. (lot.) – apic, maždaug.

mis) dabar taipogi Berlyne. Tėvas Varnas prašo perduoti tau labų dienų. Kai kuriems umsiessleriams siūlo „vietas“ į Rusiją (Ukrainą – Kijevą etc.). Mėgėjų nesi-randa. Bet, manau, neužilgo turės virtine važiuoti, nes vokiečių norinčių taipogi ne per daug. Be to, jų dauguma juk mobilizuoti ir pašaukti į kariuomenę. Iš viso vi-sur čia trūksta žmonių ir daug „tuščių“ vietų. Į atsakingesnes vietas, šiek tiek pa-kenčiamiau atlyginamas, nevokiečiai vis tiek nepriimami, nors galėtų būti ir labai naudingi darbo atžvilgiu. Šio principo griežtai prisilaikoma.

6. Gali man geriausiai rašyti į Moltkestr. 6, senu mano adresu. Man persiųs laiškus vis tiek, kur aš būčiau. Rašydamas senu adresu (t. y. Moltkestr.), gali rašyti F r l. E. A s c h m a n n vardu, nededant mano pavardės, jei manytum, kad tai pa-greitintų laiško gavimą. Nors aš asmeniškai abejoju, kad tai galėtų turėti kokios nors įtakos į laiško gavimo greitį. Jei siųstumei pašto paketą, tai gal būtų praktiš-kiau siųsti Frl. E. Aschmann vardu. Ji prižiūri namuką ir išnuomoja jame keletą „mebliuotų kambarių“. Kaip žinai, man buvo duotas parėdymas (gestapo) apleisti Klaipėdą ir apsigyventi kur nors kitur Reiche... Aš ir pasirinkau Berlyną.

7. Ar negirdėjai, koks yra likimas mano dėžių su knygomis, kurios buvo sudėtos Prekybos] inst. bibliotekoje. O taipogi ir tų kitų daiktų, paliktų institute (paveikslai, stalas [...] etc.).

8. Kaip Motutės sveikata?¹¹ Kaip verčiasi Adolfas su šeima?¹² Kaip su poluboč-kiuku?¹³

9. Kaip gyvena ir jaučiasi George'as? Ar negirdėjai, koks yra likimas namo ir buto šeimnininko, kur aš gyvenau, būdamas Kaune? Tai yra nepaprastai padorus žmogus, tokių nedaug. Gaila jo būtų!..

10. Parašyk kiek gali ir turi laiko. Perduok mano sveikinimus Motutei, Jonavos gyventojams ir George'ui.

Per tarptautinį Raudonąjį kryžių gavau žinutę iš Madagaskaro. Žmona, Fafa, jo sesutė ir Tėvas sveiki ir žino, kad aš esu Berlyne. Mme Blonde užsiliko Francūzijoje ir negali dabar grįžti į Madagaskarą¹⁴. Iš jos taipogi gavau žinutę per Tarpt. Raud. kryžių.

---

* Neįskaitomas žodis.

¹¹ E. Galvanausko motina (Ona Žukauskaitė-Galvanauskienė), palyginti anksti mirus vyrui, užau-gino 6 vaikus: Prancišką, Ernestą, Oną, Valeriją, Adolfą ir Gediminą. Sūnus Zenonas anksti mirė. Ji nugyveno ilgą amžių. Mirė karo metais (1943 06 29). Palaidota Biržuose greta vyro. Dukters – Pran-ciška ir Valerija – gyveno JAV. Valerija buvo ištekėjusi už Tado Šurnos. Ona buvo nutekėjusi į Baltaru-siją už J. Połuboczko. Sūnus Adolfas gyveno ir šeimnininkavo tėvų ūkyje, Jonavos vienkiemyje. Gedimi-nas buvo ekonomistas, dirbo kredito ir bankų įstaigose, Prekybos institute ir kitur. Jis artimiausiai ben-dravo su Ernestu, nors juos skyrė didelis amžiaus tarpas (gimęs 1905 m.), bet sicio profesija, išsilavini-mas, bendra gyvenimo nuostata.

¹² E. Galvanausko brolis Adolfas.

¹³ Sėsters Onos sūnus Mečislovas, kuris karo metais mokėsi ir dirbo Lictuvoje.

¹⁴ E. Galvanausko žmona Marta buvo paryžietė. 1939 m. kovo 27 d. vokiečiams okupavus Klaipė-dą, ji su pas Galvanauskus viečėjusiu savo vaikaitiu Fiti (dar Fafa) išvyko į Prancūziją. Važiavo kartu su Tautų Sąjungos atstovo Klaipėdoje Widingo šeima ir apsisotojo pas juos Danijoje, kur išgyveno apie

11. Mes čia gauname tik „Deutsche Zeitung im Osten“ iš Rygos. Tai visos mūsų informacijos paštu.

Priimk mano geriausius linkėjimus ir sveikinimus

Ernestas.

Sekmadienis, 23.XI.41
Berlin W 15
Kurfürstendamm 180
Pension Mamsch.

Brangus Gediminai,

Dėkui už 16.XI.41 laišką ir priedus. Jis mane pasiekė 19.XI., t. y. palyginamai labai greit. Koks stebėtinas supuolimas – 19.XI kaip tik mano gimimo diena pagal „naują kalendorių“.

Nesakysiu, kad malonūs, bet vis tik nepaprastai įdomūs tavo pergyvenimai nuo mudviejų paskutinio pasimatymo. Turėjai progos pažinti tikrąjį būdą pp. Marcil[io- nių], Statkų ir Sipavič[ių]¹⁵. Aš nemanau, kad būtum per daug nusivylęs, žinojai jų „smulkų“ būdą ir tokiais laikais vargiai ar galėjai tikėtis ko nors „gentilmaniškesnio“. Tai yra silpnų, silpno būdo ir netvirtos dorovės asmenų kovos metodai už savo buitį. Bet geriau apie tai nebekalbėti ir užmiršti. Ypatingai šiais laikais svarbu išlaikyti paties P[rekybos] i[nstituto] „gyvybę“. Jam mirus – nebeatgaivinsi dabartinėmis sąlygomis. Aš labai džiaugiuos, kad domiesi ir gini P[rekybos] i[nstituto] reikalus. Būtinai palaikyk ankštesnį [glaudesnį] kontaktą su kitais lektoriais, ypač su p. August[aičiu] ir p. Braku, kurs už poros dienų bus jau Šiauliuose¹⁶. Tai yra tvirto būdo, pozityvus žmogus, gerai pasiruošęs savo specialybėje. Jam taipogi rūpi P[rekybos]

---

mėnesį. Po to išplaukė į Madagaskarą, kur gyveno jos duktė iš pirmosios santuokos Berta. Vaikų Galvanauskai neturėjo. Berta buvo ištekėjusi už architekto C. Blonde. Juodu turėjo dukterį ir sūnų. Kilus karui ir dalį Prancūzijos užgrobęs vokiečiams, p. B. Blonde liko neokupuotoje Prancūzijos dalyje, bet dėl susisickimo sunkumų nebegalėjo grįžti į Madagaskarą. E. Galvanauskas, kaip matyti iš laiško, palaikė ryšius ir su žmona, gyvenančia Madagaskare, ir su jos dukra Prancūzijoje. Taigi E. Galvanausko šeimos židinys jau 1939 m. pradžioje buvo išdraskytas. Nuvyko pas žmoną į Madagaskarą tik išgyvenęs visus tremties pabėgėlių vargus Vokietijoje karo ir pokario metais.

¹⁵ Kalbama apie Prekybos instituto darbuotojus. M. Sipavičius 1940–1941 m., t. y. pirmuoju sovietmečiu, buvo Prekybos instituto rektoriumi, doc. dr. B. Marcilionis ėjo profesoriaus pareigas. V. Statkus dirbo lektoriumi.

¹⁶ Docentas Martynas Brakas buvo Klaipėdos krašto gubernatūros patarėjas. Okupavus kraštą vokiečiams, buvo mišrios lietuvių-vokiečių uosto bendrovės vadovas. 1942 m. pradžioje atvyko į Šiaulius, į Prekybos institutą, nes jame buvo dirbęs ir gyvendamas Klaipėdoje.

i[nstituto] reikalai ir mokslo bei mokymo jame sustiprinimas. Kai skaitysi šį mano laišką, p. Brakas bus jau Šiauliuose.

Iš brolienės, turint galvoje jos būdą ir išauklėjimą, sunku ko geresnio laukti. Jei ji mato ir turi naudą, tuomet ji „labai gera“ ir „aukštai“ vertina. Priešingu atveju – esi „niekam netikęs“, „idiotas“ etc. Kalbėti apie jos gerą širdį netenka. Prisimink tik istoriją su Juozeliu¹⁷. Mūsų motutė turi aukso širdį ir nepaprastai daug gyvenim[iško] prityrimo. Ji ir tegalėjo geriausiai tave suprasti ir atjausti. Nebe pirmą kartą ji pergyvena panašios rūšies tragedijas. Tik reikia stebėtis jos būdo, proto ir sveikatos stiprumu.

Po tokių įvykių ir sukrėtimų aš sau įsivaizduoju, kokia tvarka bei darbas galėjo būti tavo dabar vedamoje įstaigoje, ją perėmus. Džiaugiuos, kad pasisekė, kiek tai dabartinės apystovos bei sąlygos leidžia, joje įvesti pakenčiamą tvarką ir įgalinti ją veikti. Geriausias atlyginimas už tą sunkų darbą – tai moralus pasitenkinimas, matant savo darbo vaisius, ir įgijimas autoriteto pačioje įmonėje ir už jos ribų.

Labai gaila, kad p. Lapšys sunaikino mano dienyną – ten buvo pažymėti kai kurie faktai, kaip jie vystėsi chronologinėje eigoje.

Reišys junior yra sužeistas prie Leningrado. Jis dabar gydomas kažkokiame ligoninėje Vokietijoje. Aš tikiuos per jo motiną sužinoti apie likimą Viktorijos A Cr. kvito.

Labai dėkui už Lietuvos B[anko] ir Miškų dep[artamento] raštus dėl Appelhageno A Cr. akcijų.

Tavo paskaitą 13.XI per radio kai kurie mano pažįstami girdėjo gerai. Vakar negalėjau prieiti 17⁴⁵ [val.] prie radio, nes kaip tik tuo laiku turėjau reikalą, kurs su-trukdė, o toje šeimoje radio nėra (kurioje aš tuo metu buvau). Perspėjau pažįstamus, kad paklausytų.

II

23.XI.41

Pasveikink nuo manęs George'ą ir jo žmonelę ir perduok jiems mano geriausius linkėjimus. Nieko blogo nebūtų, jei jie paprašytų garnį atnešti jiems porą mažyčių. Ar pats negalvoji pasekti George'o pavyzdį? Man rodos, nieko blogo nepadarytum. Visą laiką juk negalėsi vesti bohemišką gyvenimą arba užsirausti vien knygoje ir darbe. Tiesa, dabartinės sąlygos palyginamai gal nėra palankios, ypač materialės. Bet ta naujų papildomų pareigų „našta“ turi daug pliusų, kurie, mano manymu ir giliausiu įsitikinimu, atsveria visus vargus, susijusius su šeimyniniu gyvenimu. Svarbu, žinoma, surasti gyvenimo draugę, kuri tave suprastų, mylėtų ir pati nesibijotų tų pareigų ir vargo, būtų gera žmona, šeiminingė ir motina. Pagalvok! Jaunesnis nesidarai. „Pasirinkdamas žmoną, žiūrėk jos tėvų ir senelių“ – jų būdo ir sveikatos, palinkimų ir t. t.

---

¹⁷ Kalbama apie brolio Adolfo žmoną. Minimas Juozelis greičiausiai sesers Onos jaunesnysis sūnus Juozas Połuboczko, nes Onos vyras buvo Juozas. Tačiau galėjo būti ir kuris kitas giminaitis.

Per Švediją (Degtukų b-vė) žmona sužinojo, kad aš esu čia. Per Tarptautinį raudonąjį kryžių (Génève) gavau iš žmonos sekančią žinutę: „*Très chère pépère. Ap-
pris vous étiez parti. Reconforté. Mais j’attends des nouvelles de vous même. Votre san-
té? Le temps passe et toujours silence absolue. Les enfants se portent bien. Plusieurs
fois par jour ils embrassent votre photo. Berthe se dit en meilleure santé. Amitié de
Claude. Bien à vous. Mère*“ (1.IV.41)¹⁸. Duktė (Berthe) randasi neužimtoje Fran-
cūzijoje. Ji negali grįžti į Madagaskarą (Tamatove) – nėra susisiekiama. Ji man tai-
pogi parašė (25 žodžius) per Tarpt. Raud. kryžių (Génève). Jos sveikata žymiai pa-
gerėjo... Atsčiau tuo pačiu (vieninteliai galimu) keliu. Ta žinutė iš Madagaskaro
ėjo tris mėnesius iki mane pasiekė. Tikiuos, žmona jau gavo mano message¹⁹. Fafa,
be abejo, gerokai užaugo. Jam dabar dešimtį metų. 1940 m. gegužės mėn. (paskuti-
nis žmonos laiškas) žmona rašė, kad Fafa nepaprastai greit auga. Jo sesutei dabar
jau ketvirtį metų. Ji gimė 16 vasario 1938 m.

Gerą ir gražų darbą darai globodamas Juzelį. To nesigailėsi.

Mano sveikata mano amžiui pakėčiama, ypač esamomis sąlygomis. Nemažai
skaitau. Šį tą rašau. Labai mažai kur teišėnu, neskaitant kasdieninių vizitų į Poli-
zeirevier’ą (šiandien 111-tas kartas). Gyvenimas čia nuolatiniai po truputį vis sun-
kėja. Eilės prie krautuvių darosi vis ilgesnės (maisto, tabako). Žinoma, ypač šeimi-
ninkų ir masės ūpas (nuotaika) dėl to negerėja. Aukos Rytuose tos nuotaikos tai-
pogi nepakelia. Per ankstyvūs šalčiai užklupo nemažai bulvių ir runkelių laukuose.
Labai įdomus ir nepaprastai rimtas ir svarbus straipsnis min[ist]ro Goebelso tilpo
(prieš 2 savaites) „Das Reich’e“, užvardytas „Nesvarbu, kada karas bus baigtas,
svarbu, kaip jis bus baigtas“. Jis rimtai perspėja vokieč[ių] tautą, kad karas gali il-
gesnį laiką užsitęsti, perspėja, kad nereikia „*unterschätzen*“²⁰ prieš jėgų, kreipia
dėmesį į nelaimę, kuri išiktų vokiečių tautą, jei karas būtų pralaimėtas, ir ragina
įtempti visas jėgas priešui nugalėti.

Spauda čia ypatingai domisi santykių raida tarp USA ir Japonijos, Vaygano at-
sistatydinimu ir prasidėjusiomis karo operacijomis Šiaur[ės] Afrikoje. Į Berlyną ang-
glų „Luftpyraten“²¹ atskrenda labai retai. Reikia pasakyti, Berlynas yra labai gerai
apsaugotas, taip kad nelengva į jį prasiveržti.

Prašau perduok labų dienų geriems draugams ir pažįstamiems ir priimk mano
nuoširdžiausius linkėjimus ir sveikinimus.

Tavo Ernestas

---

¹⁸ „*Brangus tėveli. Aš laikiu iš Jūsų naujienų. Jūsų sveikata? Eina laikas, o iš Jūsų visiška tyla. Vaikai
gyvena gerai. Jie keletą kartų per dieną bučiuoja Jūsų fotografiją. Berta linki geriausios sveikatos. Linkėji-
mai nuo Claude. Sėkmės! Mama*“.

¹⁹ Žinia.

²⁰ Nuvertinti.

²¹ Oro piratai.

Tavo laišką iš 26.XI gavau tik 12.XII, nes jis užtruko „Oberkomando der Whermacht“ cenzūroje. P. Brako atvirukas iš Šiaulių mane pasiekė trečią dieną. Pasirodo, greičiausiai eina apdrausti laiškai ir atvirukai.

Siuntinį gavau. Tai buvo man didelis ir malonus siurprizas Kalėdų šventėms. Labai dėkingas esu. Paketo nešėjas grįžta iš atostogų 28.XII. Jis Tave labai išgyrė ir pripasakojo apie Tave daug komplimentų. Iš viso jis į mane padarė malonaus žmogaus įspūdį. Jis mane supažindino ir su savo mokyklos draugu–berlyniečiu, kurs jam padėjo susiorientuoti Berlyne. Jei ir kiti vokiečių valdininkai Lietuvoje yra tokie simpatiški ir malonūs vyrukai, tai darbo atmosfera yra nebloga ir šiomis nepaprastai sunkiomis apystovomis. Gaila, kad mūsiškiai, kaip rašai, tepasižymi dažnai liurbiškumu, šunuodegavimu ir vergišku būdu. Bet reikia tikėtis, kad vargas ir darbas, kietas darbas iš vaikinų su būdu išauklės ir tam tikrą skaičių rimtų, tvirtų, pozityvių darbininkų. „Kindergarten“ ir čia turi nekoki vardą. Apie jų nusimanymą ir savarankiškumą netenka daug kalbėti. Tavo pažįstamas tvirtina, kad sutiko, susipažino su daugeliu labai simpatiškų asmenų. Minėjo, kad Tau pasiseksią gauti benzino automobiliui. Šiais laikais tai yra sunki problema. Džiaugiuos, kad Tau pasiseka įvesti tvarką tavo vedamoje įstaigoje ir išlaikyti jos esmę (vardas ne taip svarbu).

Kaip George'as susitvarko, pasikeitus USA²² formaliai padėčiai? Gerai, kad turi progos ir surandi laiko paskaitoms radiofone. Tai naudingas darbas bendrai orientacijai ypač šiais laikais.

Keletas asmenų gavo leidimus grįžti į Lietuvą. Umsiedler'iai „O“ grįš pavasarį, Umsiedler'ių „A“ grupės neleis grįžti. Ūpas čia nekoks, nes masė tikėjosi, kad karas greit baigsis. Dabar gi mato, kad užsitęs dar porą metų etc.

Su kuru čia vargo šią žiemą neturim. Sunkiau darosi su maistu ir apsirėdymu, ypač batais. Stoka tabako. Prekių civiliams beveik nebėra. Mano sveikata pakenčiama. Karvelio, Skipičio ir mano padėtis nepasikeitė – kasdien turime lankytis į policiją.

Mielas Gediminai,

Tavo laiškas iš 4.XII pasiekė mane 17.XII. Jis užtruko kariškoje cenzūroje. Įdomūs Tavo įspūdžiai iš kelionės į provinciją. Šiais laikais žemės ūkis, be abejo, turi šiokių tokių pliusų, lyginant su kitomis gamybos šakomis, būtent lengvai pasiliuosuoja nuo skolų. Be to, žemės ūkyje dirbantieji palyginamai geriau maitinasi ir

---

²² Jungtinės Amerikos Valstijos.

event[ualiai] mūsų sąlygomis lengviau išriša kuro klausimą, kaip miestelėnai. Reikia tikėtis, kad mūsų tautos dauguma (kaipo žemdirbiai) palyginamai lengviau pakels šios pasaulinės katastrofos vargą ir geriau išlaikys sveikatingumą už kitas Vakarų Europos tautas, ypač turint galvoje palyginamai neaukštą jos pareikalavimų (mater. kultūros) laipsnį. Svarbu, kad ji sugebėtų apsisaugoti nuo gresiančių epidemijų.

Visai suprantama, kad ūkininkai žiūri į pinigą su nepasitikėjimu. Tas nepasitikėjimas vis didės, didėjant disproporcijai tarp gaminamų prekių (civiliams) ir metamų į apyvartą piniginių ženklų. Kainų ir prekių paskirstymo reguliavimas čia daug negelbės ir neužkirs kelio „juodajai biržai“, „nelegaliai prekybai“. Pas ūkininkus kils vis aštresnis klausimas – ką daryti su pinigais? Kaip nuo jų „atsikratyti?“ Mūsų sąlygomis ūkininkai už „a t l i e k a m u s“ pinigus turėtų stengtis: 1) apsirūpinti miško medžiaga (statybai, kurui, remontui), 2) statybos medžiaga (plytos, akmuo, kalkės? (žvyras), 3) stengtis pataisyti savo trobesius ir gal bent kai kuriuos žem[ės] ūkio padargus (įrankius), 4) sutaupyti (jei galima) šiek tiek linų pluošto, vilnų, kai kurių negendančių valgom[ųjų] produktų, 5) stengtis išvystyti s o d i n i n k y s t ė, daržininkystę (užvesti didelius, gerus sodnus ir daržus), 6) pataisyti esamus ir event[ualiai] praveisti naujus kelius per savo laukus (žvyruoti, išgrįsti kiemus), 7) išmokyti vaikus kokio nors amato. Tai geriausias šiais (socialinio perversmo) laikais pinigų investavimas, nuo pinigų atsikratymas. Tiesa, dabar ir žmogus „nacionalizuojamas“, bet tai vis tik sunkiau praveisti, kaip privačios nuosavybės nacionalizavimą. Europos rytuose pramonė nebus toleruojama. Rytai turės tiekti žemės ūkio produktus ir žaliavas Vakarų Europos pramonei. Rytų Europoje numatoma leisti vystytis tik pramonei, tiekiančiai žaliavas bei apdirbančiai žemės ūkio produktus ir vietos žaliavas. Pas mus įmanomos sekančios įmonės:

1. Įvairių amatų (vietos reikalams daugiausia) įmonės: staliai, siuvėjai, dailidės, šaltkalviai, mūrininkai, kurpiai etc. etc.

2. Malūnai, duonos kepyklos, pieninės, sviesto sukimas, sūrių gamyba, alaus ir spirito daryklos, skerdyklos, cukraus, konservų fabrikai, odų apdirbimas, batų avalynės dirbtuvės etc.

3. Plytinės, event[ualiai] cemento ir kalkių gamyba, akmenų tašymas ir skaldymas, keramika etc.

4. Medžio apdirbimas ir perdirbimas: lentpjūvės, medžio drožlių (pakavimui) gamyba, dėžių dirbtuvės (pakavimui), baldų etc. dirbtuvės, popierio, event[ualiai] faniera ir celiuliozė.

5. Mažos (amatų formoje) – verpyklos, audyklos, rūbų siuvyklos.

6. Tabakas.

7. Grafikos pramonė (spaustuvės).

8. Jėgos „gamyba“ (elektros stotis): vandens ir durpių energijos išnaudojimas (valstybinių ir savivald[ymių] mastu).

Vietos gyventojų rankose turės pasilikti ir smulk[ioji] prekyba. Iš to jau aišku, kiek reikalinga įvairių rūšių amatininkų, kurie turi nusimanyti ir įmonių vedime

(mažų), turi turėti supratimą apie prekybininko techniką (sąskaityba, biuro vedimas, prekyb[os] korespondenc[ija] etc.). Šią įvairią „darbo jėgą“ turi pateikti „mūsų kaimas“, leisti vaikus mokytis įvairių amatų, daryti tai „tempo“, nesibijoti investuoti čia pinigą, už kurį netrukus jie nebegaus pirkti beveik jokių „pramonės“ Vakarų Europai prekių. Patys turėsime reikalingiausius dalykus pasigaminti, kol Europa ir pasaulis nepradės gaminti „civiliams“.

19.XII.41

II

Be abejo, neturi sustoti ir akademiško išsilavinimo darbo jėgos gamyba. Bet tai ilgas procesas. Svarbu „sumobilizuoti“ jau esamas jėgas ir jas į tinkamas vietas (kiek tai šiais laikais įmanoma) įkinkyti, bent duoti joms progą – rėmimo šaltinį, kad tas tautos „turtas“ beprasmiškai nežūtų. Tikiuos, nuo nesveiko greito „išponėjimo“, nuo noro greit praturtėti ir panašių ligų dauguma išgijo. Bet kova su lepšiškuumu, šnuodegavimu, nepadoriu prisitaikymu turės būti vedama. Tai nelengvas darbas, nes tai auklėjimo klausimas, būdo užgrūdinimo klausimas.

Adolfas turi jau 6 vaikus. Tai labai gerai, kad tas „fabrikas veikia tvarkingai“ kiekio žvilgsniu. Bet kaip yra su tų „gaminų“ auklėjimu, darbo dirbti (amato) išmokymu, išmokslinimu? Mergičkos turėtų pramokti bent ruošos darbų, namų tvarką palaikyti, pasiruošti būti šeiminkėmis ir motinomis, kad ir žemės ūkyje. Vaikų išauklėjimas kaip tik daugiausia pareina nuo motinos (vaikų iki 10–12 metų).

Džiaugiuos, kad motutės sveikata yra nebloga. Ar ji turi akinius? Jos amžiuje reiktų nešioti akinius, nes tai ne taip vargina akių muskulų ir vis tiek geriau matys.

Kaip jau rašiau (paštu), siuntinį su žąsim etc. gavau. Esu labai dėkingas. Parodei, kad esi ne tik neblogas organizatorius, bet suteikei man daug džiaugsmo, ypač dar Kalėdų šventėms padarydamas panašios rūšies siurprizą.

Man rodos, gerai, kad Juozelis mokosi staliumi. Tai yra vienas malonių amatų. Džiugu, kad jam mokslas eina gerai. Man rodos, Mečislovui²³ nėra ko bijotis „registracijos“ – jis turbūt jau neblogai pramoko lietuviškai. Ar jis turi žinių apie savo tėvus, brolius ir seseris?

Kaip George'as mano daryti su savo pilietybe pasikeitus polit. padėčiai?

Čia žmonių ūpas nekoks. Tikėjosi, kad karas greit ir „victorieux“²⁴ baigsis, o čia „nesimato galo“ ir kyla įvairios rūšies abejonių dėl jo tolimesnės eigos. Susirūpinimas ir nerimas pradeda reikštis ypač kad skaudžiai paliestų šeimų skaičius kasdien didėja (sužeisti, žuvę etc.). Maisto klausimas sunkėja, prekių krautuvėse kaip ir nebėra (nors „punktai“ ir yra), nors vitrinose papuoštos gražiai. Krautuvininkai vieni kitus gal dar geriausiai (savitarpia) aprūpina – savo rūšies mainai. Turtingieji vis

²³ Mečislovas Połuboczko.

²⁴ Pergalingai.

tik gauna „papildomai“ juodo[ ]je biržoje arba turi ryšius su įvairiais šaltiniais. Bet masės gyventojų padėtis nelengva. Kaimie ir čia su valgiu nepalyginamai geriau kaip miestuose. Bet kaimas čia nesudaro didelio % – sveria čia miesto nuotaika, ypač šeiminių ir darbininkų. Ypač USA įstojimas į karą ir fronto „sutrumpinimas“ Rytuose paskutinėmis dienomis skaudžiai paveikė žmonių nuotaiką (masių). Kareiviai iš fronto siunčia sutaupytas markes, bet jos čia daug negelbsti. Kitas reikalas buvo, kuomet kareiviai savo šeimoms siųsdavo iš fronto (Francūzijoje, Belgijoje, Hol[andijoje]) apčiuopiamesnių, konkretesnių „dalykų“, dovanų. Kareivių laišakai bei atvykusių pasipasakojimai (iš fronto) dabar jau kito turinio.

Mano sveikata pakenčiama. Ūpas, nuotaika Zeitgemäss²⁵.

Prašau priimti mano geriausius linkėjimus ir sveikinimus Kalėdų šventėms ir N. metams.

Ernestas

29.XII.41

Mielas Gediminai,

Tavo laišką drauge su Čiurlionies „Pilies pasaka“ gavau užvakar. Taigi trečią dieną nuo jo išsiuntimo. Kaip matai, jei į karo cenzūrą* nepatenka, laiškas ateina trečią dieną. Priešingu atveju eina ca. 2 savaitė.

„Į laisvę“ gaunu reguliariai. Gavau taipogi ir apie tremtinius (ištremtuosius) lietuvius knygutę. Tavo straipsnį apie naująją ūkio politiką skaičiau. Man rodos, publikai jis yra per lakoniškai ir per sausai parašytas. Kadangi skaitai „Das Reich“ ir nori pasisavinti min[istro] Goebelo tradiciją rašinėti straipsnius, pamėgink pasisavinti jo p o p u l i a r ū rašymo būdą. Tiesa, jis prirašo pustrėčios skilties ir sugeba nieko nepasakyti. Bet Tu keliose eilutėse arba net keliuose sakiniuose nori per daug minčių, per plačius klausimus aprėpti. Publikai tai per sunku suvirškinti. Jei pradėjai rašyti – tęsk ir toliau „istoriniai-moksliskoje“ formoje.

Gavau siuntinėlių iš Mečislovo. Jis padarė man malonų siurprizą, ypač kad iš jo mažiausiai tikėjau. Aš jam parašysiu. Bet gerai būtų, kad jam parašytum apie to siuntinėlio gavimą – jis juk šiais laikais galėjo kelyje labai lengvai pražūti. Kalėdas (Kūčias) praleidau pas p. p. Čapus (buv. pasiuntinybės konsulinio skyriaus vedėjas).

Čia esama šio tokio susirūpinimo Rytai ir ten esamais šalčiais.

Viso geriausio! Tavo Ernestas.

---

²⁵ To laiko produktas.

* Dokumente *karo cenzūroje*.

Mielas Gediminai,

Rašau atviruką, manydamas, [kad] jis greičiau Tave pasieks. Be to, čia vokas ir rašom. popierius pasidarė retenybė, panašiai kaip ir dauguma kitų prekių.

Ypatingai vargo laikais socialinės lygybės aspiracijos smarkiai pasireiškia. Principiniai tenka turėti galvoje ir siekti ne socialinės lygybės, bet socialinio teisingumo, paremto darbo rezultato įvertinimu ir šeimos sąsatau.

Su mūsų „baltaisiais žydais“, kaip buvusiais, taip ir naujai pasireiškusiais, teks pakelti nelengvą kovą, bet, gyvenimui pradėjus „stabilizuotis“, galima bus juos įžaboti ir įkinkyti į naudingą, produktyvų darbą su „teisingu pelnu“ (mokesčių sistema ir pelno bei % reguliavimas). Su išponėjimu teks taipogi pakelti kovą, bet čia teks atsižvelgti į pareikalavimų, kultūros bei civilizacijos augimą. Dabartiniais laikais spekuliacija neišvengiama. Klysti manydamas, kad spekuliacija taip nežydi Vakarų Europoje kaip Kaune ir Vilniuje. Apačioje (už įstatymų ribos) ir čia spekuliacija verda, nes prekių stoka, o pinigų kiekis (apyvartoje) vis didėja.

Tiesa, turime žinoti, ko norime. Parapiniai komitetai nepavojingi. Dabar svarbu trumpai ir aiškiai suformuluoti ir paskleisti pagrindines idėjas ir vyriausius tikslus, kurie sucementuotų tuos (analitinius) parapinius komitetus. Nuoširdžiai dėkoju už „realų“ ir „moralinį“ priedą – vėliau pareikšiu savo nuomonę.

Perduok labų dienų pp. Natkevičiams ir mano padėką. Pasakyk p. Barthoux, kad jo vilos nuomininkas Lidke norėtų gauti jo adresą. Namuko tegul neparduoda. Sveikinimai Žukauskų šeimai. Kauno ponių atgaunamas „stilius“ vertas pasibjaurėjimo. Kokius vaikus, kokią generaciją jos galės išauklėti!

„Į Laisvę“ gaunu. Gavau taipogi knygutę apie tremtinius – dėkui!

7.1.42

Nuomonė apie „nemateriali priedą“.

Bendros pastabos (sistematika). Reikia skirti programą nuo statuto. Statute reikia pažymėti sąjungos sąvoką (aptarimą), kas gali būti jos nariais, sąjungos organizacija, t. y. jos organai, tų organų funkcijos, jų tarpusaviai santykiai, narių teisės ir priedermės, sąjungos funkcionavimas (vidujinis), pradedant nuo įsikūrimo, baigiant jos event[ualia] likvidacija imtinai. Sąjungos sudarymas, t. y. aparatus sudarymas, kurs turi atitikti tam tikrą tikslą, atlikti tam tikrą numatytą darbą arba uždavinį (uždavinių kompleksą). Tai yra priemonė, įrankis (susidedantis iš žmonių-narių ir daiktų – inventorius, patalpos, ištekliai etc.) užsibrėžtiems uždaviniams atlikti, gali mai tiksliai, aiškiai, sistematiškai (erdvės ir laiko žvilgsniu, kaip bendrai, taip ir atskiromis sritimis) suformuluotiems, suplanuotiems, numatytiems uždaviniams arba sąj[ungos] programai atlikti.

Taigi programa yra numatytų, užsibrėžtų uždavinių santrauka (daugiau ar mažiau detalizuota!!), kurie tos organizacijos turi būti atlikti, norint pasiekti arba

siekti (ad infinitum)²⁶ pasistatyto vyriausio tikslo (Tautos gyvybės išlaikymas, jos vystymosi – dauginimosi patikrinimas, materialis ir dvasinis kilimas etc.). Programoje, logiškai imant, negali būti vietos sąvokoms, aptarimams. Čia ne vieta kalbėti apie tokius dalykus, kurie yra arba buvo. Joje tegali būti pažymėta, kas turi būti, kas turi būti padaryta, kas numatoma, užsibrėžiama padaryti. Todėl programoje negali būti vietos klausimams ir apie pačios Sąjungos organizaciją, jos organus, jų tarpusavyus santykius, veikimą etc. Tai yra jau Saj[ungos] Statuto klausimai.

Statute event[ualiai] galima pažymėti vyriausią Sąjungos tikslą, nes saj. organizacija turi tą tikslą atitikti.

I. Bendrieji dėsniai

§ 1. Sąjungos aptarimas – tai yra Statuto, o ne programos dalykas.

§ 2. Į Statutą.

§ 3. Čia netinka nei Statutui, nei programai. Tai yra teoretinis klausimas apie Valstybės (kaipo šiais laikais didžiausios tautos organizacijos) reikšmę tautai. – Tema Sąjungos leidžiamai populiariai literatūrai – brošiūrai.

§ 4. Programos bendras uždavinys teisingumo srityje, santykiuose su kitomis tautomis (event[ualiai] ir mažumomis...).

§ 5. Šūkis neaiškus: „viskas Lietuvai“. Kaip suprasti? Lietuviai tautai? Lietuviai valstybei? Ką tai reiškia viskas? Geri ir blogi Sąjungos darbai „Lietuvai“? Visas pasaulis „Lietuvai“?

II. Valstybės santvarka (§6–§13). Kodėl pradedama nuo valstybės santvarkos (aš čia nenoriu liesti tos santvarkos esmės arba valstybės organizacijos pagrindinių dėsnių, jos pagr[indinių] organų ir jų funkcijų bei kompetencijų sričių). Valstybė – tai yra juk tik priemonė, aparatūra tam tikriems tikslams siekti. Pirmučiausia reikia kalbėti apie tuos vyriausius tikslus (bei uždavinius), kurių yra pasiryžusi siekti Sąjunga, o po to jau kalbėti apie galingą aparatūrą (valstybę), jos santvarką, kuri giliausiai, racionaliausiai kiekvienu momentu atitiktų tuos tikslus bei tiems tikslams pasiekti atliktinus uždavinius. Sąjunga (kaipo polit. organizacija), be abejo, norės sudaryti, atstatyti nepriklausomą valstybę – tą galingą organizaciją – priemonę – aparatūrą (šalia Sąjungos organizacijos), ją panaudoti savo programai vykdyti, įkūnyti etc., savo tikslams siekti. Taigi reikėtų pradėti nuo bendriausių, tolimiausių tikslų, nurodančių saj. veiklos pagrindinę kryptį.

Tą bendrą (generalinę) veiklos kryptį (tikslą) galima event[ualiai] taip suformuluoti:

Saj[ungos] tikslas yra politiškai suorganizuoti lietuvių tautą taip, kad būtų užtikrinta tautos gyvybė, klestėjimas ir ji būtų įgalinta tinkamai vykdyti savo idealus.

---

²⁶ Iki begalybės.

Tam tikslui siekti Liet[uvių] saj[unga] yra nusistačiusi laikytis šios veiklos programos:

I. Bendri uždaviniai

1. Organizuoti, ugdyti ir reikšti lietuvių tautos valią.
2. Lemti krašto valdymą ir tvarkymą sveikais (protingais, racionaliais) ir teisingais pagrindais.
3. Siekti lietuvių tautai užtikrinti prideramą vietą Europos bei pasaulio tautų bendruomenės santvarkoje.
4. Gerbti, saugoti ir ugdyti krikščioniškumą.
5. Kelti tautos kultūrą ir viešą moralę bei globoti kilniusios tautos papročius.
6. Išvystyti visose veiklos srityse kūrybinį spartumą, iniciatyvą, drausmingumą ir vieningumą.

II. Valstybė ir jos santvarka

7. Atstatyti Lietuvos valstybės nepriklausomybę (rubežiai?).
8. Suteikti Lietuvai, kaipo tautinės kultūros valstybei, santvarką, prisilaikant sekančių pagrindinių dėsnių:
  - a) (seka pagrindiniai valstyb. konstitucijos dėsniai),
  - b) piliečių pagrindiniai laisvės (teisės ir pareigos), darbas,
  - c) valstybės konstituciniai organai, jų sudarymo procedūra (ir funkcijos),
  - d) santvarkos keitimo procedūra – juristų – politikų komisijos darbas.

III. Užsienių politika

9. Siekti Lietuvai užtikrinti prideramą vietą Europos (bei pasaulio) valstybių santvarkoje:
  - a) Lietuvos valstybės teritorija (rubežiai).
  - b) Suverenumas tarpt[autiniuose] santykiuose (priderama vieta).
  - c) Neleisti kištis kitoms valstybėms į Lietuvos vidaus gyvenimą (santvarką).
  - d) Siekti lygių teisių tarptautinėje prekyboje; naudojimas reikalingų Liet[uvai] pramonės žaliavų.

Piniginė sistema tarpt[autinėje] prekyboje, tos sistemos kontrolė, tarpt[autinis] kreditas – prekybinis; muitų politikos derinimas, konkurencijos reguliavimas?; ūkiško savarankiškumo užtikrinimas; jūrų tonažas ir frachtai, jūrų laivininkystės (transporto) laisvės patikrinimas.

e) Aukštas ūkiškas bendradarbiavimas tarp įvairių kraštų, turint galvoje visų tautų darbo galimybių pagerinimą, ūkišką pažangą ir socialio saugumo užtikrinimą.

10. Siekti tokios tarptautinės valstybių santvarkos, kuri užtikrintų saugų gyvenimą kiekvienai tautai savo valstybės ribose ir atpalaiduotų žmones visuose kraštuose nuo baimės teroro (okupacijos) ir vargo (grobimų).

11. Siekti (organizuoti) pastovios bendro saugumo (tarptautinės) sistemos, įgalinančios sistematišką nusiginklavimą bei to nusiginklavimo naštos sumažinimą.

Liet[uvijų] Saj[ungos] Statutas

Liet[uvijų] Saj[unga] yra lietuvių tautos sūnų ir dukrų politinė organizacija, įsipareigojanti nuolat budėti dėl lietuvių tautos gyvybinių teisių ir kovoti už jos amžinuosius idealus.

I. Tikslas

§ 1. Liet[uvijų] Saj[ungos] tikslas yra politiškai suorganizuoti lietuvių tautą taip, kad būtų užtikrinta tautos gyvybė, klestėjimas ir [kad] ji būtų įgalinta tinkamai vykdyti savo idealus. Tam tikslui siekti Liet[uvijų] Saj[unga]:

- a) organizuoja, ugdo ir reiškia lietuvių tautos valią,
- b) lemia krašto valdymą ir tvarkymą sveikais ir teisingais pamatais,
- c) siekia liet[uvijų] tautai užtikrinti prideramą vietą Europos bei pasaulio santvarkoje,
- d) gerbia, saugoja ir ugdo krikščioniškumą,
- e) kelia tautos kultūrą ir viešą moralę,
- f) globoja kilniusius tautos papročius,
- g) siekia išvystyti visose veiklos srityse kūrybinį spartumą, iniciatyvą, drausmingumą ir vieningumą (solidarumą).

II. Organizacija

§ 2. Liet[uvijų] Saj[ungos] pagrindiniai organai

- a) Didysis L[ietuvių] Saj[ungos] Kongresas,
- b) Vyr[iausioji] Taryba,
- c) Valdyba ir jos pirmininkas (vadas?),
- d) Teismas,
- e) Kontrolė.

§ 3. Liet[uvijų] Saj[ungos] organų funkcijos

- A. Didysis Liet[uvijų] Saj[ungos] Kongresas yra Vyriausias organas. Jis:
- a) renka visus kitus organus: Tarybą, Valdybą ir jos pirmininką, Teismą ir Kontrolę,
  - b) išklauso ir vertina pagrindinių organų pranešimus ir veiklos apyskaitas,
  - c) priima pinigines apyskaitas ir sąmatas,
  - d) nustato L[ietuvių] Saj[ungos] veikimo programas,
  - e) įvertina valstybinę politiką,
  - f) priima ir keičia L[ietuvių] Saj[ungos] įstatus,
  - g) svarsto ir sprendžia pagrindinių organų pateikiamus klausimus.

§ 4. Didžiojo Kongreso pilnateisiai nariai yra Liet[uvijų] Saj[ungos] branduolių patikėtiniai. Kiekvienas branduolys renka po vieną patikėtinį į Kongresą.

§ 5. Didįjį Kongresą šaukia Valdyba Tarybos nutarimu – bent vieną kartą į metus arba pagal reikalą.

§ 6. Didysis Kongresas renka savo pirmininką, jo pavaduotoją ir sekretorių.

§ 7. Visus klausimus Kongresas sprendžia balsų dauguma.
Valdybos pirmininkas renkamas slaptai.

B. Taryba

- c) Valdyba ir jos Pirmininkas (vykdomasis organ[as] atstovauja L[ietuvių] Saj[ungos] santykiams su išore etc.),
- d) Teismas [sprendžia] (narių tarpe ginčus etc.),
- e) Kontrolė (piniginė).

IV. Šeima ir socialinė apsauga

§ 12. Valstybė remia šeimą ir skatina jos prieauglį.

§ 13. Socialinė tautos narių (piliečių?) apsauga yra valstybės uždavinys (privalomas socialinis draudimas ligos, senatvės ir nelaimės atvejais, socialė higiena, medicinos pagalba etc.).

V. Tikyba ir švietimas (darbo jėgos paruošimas)

VI. Ūkis.

Bendri ūkio politikos uždaviniai

- a) žemės ūkis (žem[ės] ūk[io] politika),
- b) pramonė ir amatai (politika),
- c) prekyba ir transportas (politika),
- d) piniginė sistema, finansai ir kreditas (politika).

VII. Teisingumas

VIII. Saugumas

- a) valstybės saugumas (krašto apsauga),
- b) piliečių apsauga (individ[uali]).

IX. Lietuvių tautos kultūra.

8.I.42

Mielas Gediminai,

Pasirodo, mano sukurtoji teorija tinka tik apdraustiems laiškas, nes tavo laiškas iš 3.I.42 mane pasiekė 6.I.42.

Tavo sukombinuotas siuntinėlis (prieš Naujus m.) drauge su laišku ir „nematerialiu“ priedu mane pasiekė 3.I.42. Tą pačią dieną parašiau Tau apie jo gavimą. Tikiuos, tą laišką (atviruką) esi gavęs.

Iš Mečislovo gavau antrą siuntinėlį (paštu), apie ką aš jam parašiau.

Tik ką gautame „Į laisvę“ Nr. 3(164) perskaičiau tavo straipsnį „Planingo ūkio reiškiny““. Teoretiniai tarp „derinamo“ ir „visuotinio planingo“ ūkio skirtumas yra

teisingas, bet gyvenimo tikrovėje atrodo „truputį“ kitaip. „Derinamame“ ūkyje (net karo metu) siekiama likviduoti senąją buržuaziją, pakeičiant ją „naujais baronais“, susibūrusiais į Nac[ional]-soc[ialistų] partiją, kurios branduolį sudaro smulkioji buržuazija – 1914–[19]18 m. karo driskiai. Vedama grynai nacionalistinė-partinė politika, susidaro nauja privilegijuota kasta, savo rūšies „masonerija“, siekianti užvaldyti Europą ir pasaulį, išeidama iš Reicho kaipo „bazės“. Sena taisyklė pasilieka galioje – „žmogus prasideda nuo barono“. Visi kiti – vergai, geriausiu atveju baudžiauninkai. Yra, be abejo, ir idealistų (nac.-soc.), bet jų % nepaprastai mažas ir jie neturi lemiančios reikšmės, – tai tik „dekoracijai“ reikalingas elementas.

Ant greitųjų suformulavau savo nuomonę apie Tavo „nematerialų“ priedą. Man rodos, jame („nemater. priede“) reikėtų išskirti „dienos uždavinius“ nuo tolimesnių uždavinių, nes kitaip akį ir protą režia per aštri iškeltų uždavinių (klausimų) disproporcija. „Elementai“ painiojasi su „visuma“.

Kiek tiek patirti*, „parapiniai“ komitetai laikosi ir toliau jau seniau sudarytos „ašies“, jie savo reikšmės nenustojo, nes iki tam tikro laipsnio juose formuluojasi tam tikros mintys-idėjos, kurios turi savo atgarsį bei šaknis mūsų šių dienų gyvenimo tikrovėje.

Seku telpančius „Anordnung’us“ [laikraštyje] „Į laisvę“. Ūkį „derinantis“ „Anordnung über den Wirtschaftsaufbau im Ostland“ yra tikras „Meisterstück“. Tokių perlų vis daugiau pasirodo „Į laisvę“. Tokių Anordnung’ų „vykdytojais“ labai trumpu laiku patys galės pasidaryti naujai iškeptais „kunigaikščiais“, „grafais“ ir t. t. ir prikepti naujų „baronų“. Aš manau, kad tokie Anordnung’ai pakibs ore, o gyvenimas eis savais keliais, nes vargiai atsiras „tinkamų“ kandidatų į „baronus“, atitinkančių dabartinių „Machthaber’ių“ polit. „kvalifikacijas“, „reikalavimus“. Karui pasibaigus, žinoma, kandidatų skaičius į „baronus“ pasiliuosuos didelis. Pasilieka atviras klausimas, kieno galioje bus tų baronų „kepimas“.

P. Čapas, konsul[ato] skyriaus vedėjas, a[ttachè] D[idžiojoje] Berlyno pasiuntinybėje, grįžta į Lietuvą. Rimtas, padorus, tvarkingas ir taktiškas vyras (ca. 35 m.). Reikalui esant, paremk jį darbui gauti. Žino latvių ir vokiečių kalbas gerai. Geras, „pedantiškas“ banko darbininkas.

Esu sveikas. Nuotaika pakenčiama. Į Polizeirevier’ą vis tebesilankau kasdien (šiandien – 157 kartas). Tuo būdu jau padariau virš 300 kilometrų ir sugaišau virš 80 valandų. Turbūt tai reikalinga karo (baigimui) galui pagreitinti.

Labų dienų Žukauskams ir Barthoux ir geriems pažįstamiems, su kuriais turi progos susitikti.

Tavo Ernestas

---

* Taip dokumente. Turėtų būti *kiek teko patirti*.

Mielas Gediminai,

Tavo apdraustas laiškas iš 21.I pasiekė mane 28.I, nors jis ir buvo karo cenzūros atidarytas. Pasirodo, apdrausti laišškai visais atvejais eina greičiausiai.

P. Čapas labai atsiprašė, kad nepaėmė paketuko. Visai netikėtai ir staigiai pasitaikė jam proga pasiekti Eitkūnus automobiliu.

Nesistebėk dėl mano paskutinio laiško nesistematicumo. Bet aš tikiuos, svarbiausias mintis, kurias aš norėjau pareikšti, galėjai suprasti. Norėtum, kad aš parašyčiau „dėl idėjose reiškiamos organizacijos praktikoje: forma, sienos, socialinė-ūkiška struktūra“. Rašai, kad tais klausimais metas „daug galvoti, ruoštis“, pažymėdamas, kad „esmė sudaro visuotinis sutarimas, o ne „klijavimas“. Bet aš tuojau turiu čia pažymėti: neišvengiamas „klijavimas“, kol nebus išsiaiškintos, iškristalizavotos pagrindinės idėjos bent valst[ybės] politikos, ūkio ir socialinės struktūros klausimais. Tuo noriu pasakyti, kad mūsų visuomenės elitui pirmučiausia reikia išsiaiškinti tas pagrindines idėjas bei idealus, „organizuoti“ tas idėjas savo galvose. Iš tų (objektyvia tiesa (tikrove) paremtų) idėjų sekantieji tikslai event[ualūs] idealai ir uždaviniai įgalins sudaryti (bendros) veiklos programą, pasiekti „visuotinio sutarimo“ ir suvirškinti arba likviduoti „klijavimą“. Teisingai pažymi, tam reikia „daug galvoti“, ruoštis, tas idėjas iškristalizuoti, skleisti, kitaip tariant, siekti „visuotinio sutarimo“ žmonių galvose. Prigijęs „tartas žodis virs kūnu ir gyvens tarp mūsų“, bus pasiekta „visuotinio sutarimo“ visuomenės tarpe (elito tarpe pirmučiausia), jos veikloje (pvz., polit., ekonom. ir soc. srityse). Bet tuojau čia turiu dar kartą pažymėti, kad praktiškai imant, t u o t a r p u „klijavimas“ yra neišvengiamas, nes senosios idėjos tebėra gyvos, nepakeistos naujomis, gilesnėmis, platesnėmis, atitinkančiomis visuomeninio gyvenimo raidą bent polit[ikos], ūkio ir soc[ialinės] struktūros srityse.

Keletas žodžių apie praeitį, senąsias idėjas, būdus ir priemones. Civilizacijos augimas reiškia ir naujų sunkių problemų augimą. Gyvenimas darosi vis painesnis, sudėtingesnis. Gyvenimo sudėtingumo augimas, t. y. problemų sudėtingumo, sunkumo augimas yra reikalingas atitinkančių, patobulintų p r i e m o n i ų tas problemas išrišti. Kiekviena nauja karta turi įsigyti, sukurti tas patobulintas priemones (civilizacijai augant). P a v y z d ž i u i, iš civilizacijos pažangos praeityje susirenka prityrimas arba istorija. Tos praeities, istorijos žinojimas yra viena pirmos rūšies priemonių augančiai, bręstančiai civilizacijai išlaikyti bei vystyti. Tas prityrimas (istorija), žinoma, nesuteikia pozityvaus išrišimo naujų gyvenimo klausimų. Gyvenimas visuomet yra naujas, skirtingas, lyginant su tuo, kas buvo. Bet tas praeities žinojimas apsaugo nuo pakartojimo naivių klaidų, padarytų praeityje. Praeities negrąžinsi, kaip negrąžinsi savo jaunų dienų. Pakartoti praeitį arba kovoti su praeitimi yra klaida (blogiau už nesąmonę, kvailystę). Praeities, kaip ir lavono-numirėlio, nebe-prikelti. Ateitis nugalė praeitį, ją suvirškindama, prarydama. Reikia nugalėti XIX šimt[mečio] liberalizmą. Antiliberalas buvo žmogus, kurs gyveno prieš liberalizmo

laikotarpį. Liberalizmas (chronologiškai) yra vėlyvesnis už antiliberalizmą. Antiliberizmas yra tolimesnė praeitis už liberalizmą. Skirtumas tarp antiliberalo ir liberalo panašus į skirtumą tarp ieties ir kanuolės. Kanuolė yra aukštesnio laipsnio ginklas už ietį. Šių dienų antiliberizmas yra tik negacija. Jo pozityvus turinys yra praeitis. Nepalaidosi praeities vien negacija. Savo esmėje praeitis yra vaidinuoklis (revenant), šmėkla. Jei ją išmesti, ji grįš nepasikeitusi. Todėl nuo jos galima atsipa-
laiduoti, jei jos neišmesti, bet su ja skaitysies, turėdamas galvoje, atjausdamas, su-
prasdamas istorijos raidą. Liberalizmas tam tikra prasme turėjo pagrindą, turėjo tiesą. Tą jam reikia pripažinti ir palikti per *secula seculorum*²⁷. Bet ten, kur libera-
lizmas klysta, reikia jam priešintis. Europa turi išsaugoti, užlaikyti liberalizmo esmę
(das Wesentliche). Tik tuo būdu galima liberalizmą nugalėti. XIX šimt[mečio] libe-
ralizmas turi būti nugalėtas, bet masės diktatūra, masės imperializmas (fašizm[as],
bolšev[izmas], nac[ional]soc[ializmas]), Mittelmensch'o, žmogaus-vidurkio užvieš-
patavimas to nepadarys. Fašistas, bolšev[ikas] ir naxis laiko save antiliberalu. Bet
antiliberalais buvo ir buv[usieji] valdovai, gyvenusieji prieš liberalizmą laikais (feo-
dalizmas). Tie antiliberalai buvo nugalėti liberalų. Užviešpatavo liberalizmas, nes
jis reiškia „daugiau gyvenimo“, yra aukštesnio laipsnio gyvenimas. Dėl tų moderni-
kų diktatorių *credo aš čia nenoriu ginčytis*. Tame *credo* yra daug pozityvaus, yra ir
pozityvios tiesos dalis. Bet būdai, vartojami ir tos dalies pozityvios tiesos įgyvendi-
mui gyvenimo praktikoje yra istorinis anachronizmas, grįžimas prie barbarizmo, re-
gresas, grįžimas prie labai žemo laipsnio praeities. Jie visi kvepia praeitimi, bet ne
ateitimi, nes jie nori praeitį (pozityv[ų] liberalizmą) išmesti, kumščiu sudaužyti ir
vieton praeityje padarytą pažangą asimiliuoti, suvirškinti ir žengti pirmyn, turint
galvoje praeities prityrimą. Mėginama buvo eiti ir pas mus praeities negavizmo
(diktatūros) keliu, išbraukti iš gyvenimo kas buvo pozityvaus padaryta liberalizmo,
panaikinti partijas policiniais (kumščio) metodais etc. etc., vieton tas partijas asimi-
liuoti, paimant iš jų, kas jose yra pozityvaus. Gyvenimas, žinoma, ėjo savo keliu. Iš-
brauktos ant popieriaus „partijos“ nežuvo. Tos „šmėklos“ pradėjo dar labiau atgyti,
grįžti į gyvenimo tikrovę, nes kiekviena jų turi savo *credo*, pozityv[ios] tiesos dalį.
Štai kodėl ir šiandien (ypač šiandien) negalima tų mūsų visuomenės elito srovių tie-
siog neguoti. Siekiant „visuotinio susitarimo“, pradžioj „klijavimas“ yra neišvengia-
mas. Klijuojant, žinoma, reikia žiūrėti ateitin, išeinant iš mūsų gyvenimo tikrovės ir
„semti taipogi stiprybę iš praeities“, t. y. pasinaudoti praeities prityrimu.

Europos gyvenimo tikrovė – masė pasiekė, nepaprastos galios vieša[ja]me gyve-
nime, ne vien politikoje, bet visur – ūkio, papročių, dvasios, tikybos etc. srityse. Gy-
vename iškilusių masių brutalaus viešpatavimo laikotarpį, masių imperijos laikotar-
pį. Iš savo prigimties masė negali ir neturi viešajam gyvenimui vadovauti (vesti), o
dar mažiau valdyti bendruomenę. Bet šiandien iškilusios masės lemia Europos

---

²⁷ Per amžių amžius.

viešąjį gyvenimą. Masė nori valdyti – Europa pergyvena didžiausią, sunkiausią krizę. Visur mes matome masę: gatvėse, namai pilni nuomininkų, viešbučiai – svečių, traukiniai – keleivių, pas gydytojus pilna pacientų, masė teatruose, kinuose, sporto aikštėse etc. Visur masė (nepaprastas išaugimas masinių, nuolatinių poreikavimų). Poreikavimams tenkinti priemonės taipogi išaugo: geležinkeliai (ilgis, keleivių skaičius), teatrai (vietų skaičius), kinematografi, viešbučiai etc. Masę sudaro neypatingai kvalifikuoti individumai, vidutiniški žmonės, vidurkis (psichinis, proto, intelekto, būdo), t. y. homo vulgaris. Masė tai yra tas, kurs save laiko priklausančiu prie vidurkio, kurs savo kailyje jaučiasi jaukiai patenkintas, kad jis toks, kaip ir kiti. Tai nereiškia, kad mūsų laikų homo vulgaris, žmogus-masė, vidurkis kvailas būtų. Priešingai, mūsų laikų homo vulgaris yra sumanus, protingas ir turi intelektualių gabumų daug daugiau už bet kokį homo vulgaris praeityje. Bet tas jo sumanymas jam daug negelbsti. Jis patenkintas įgyta krūva suveltų bendrų žinių, prietarų, kratiniu įvairių minčių. Jis patenkintas savimi, kuomet jis su naivia drąsa kartuoja, reiškia tą pripuolamai susirinkusį pas jį minčių kratinį, reiškia tuščius žodžius ir t. t. Idėjų homo vulgaris neturi ir negali turėti. Kas nori turėti idėjų, tas turi pirmučiausia norėti tiesos ir galėti galvoti. Jis nemoka, todėl ir nenori logiškai galvoti, mintimis pasikeisti. Šių dienų homo vulgaris (masė) turi gana ryškų supratimą apie viską, kas pasaulyje įvyksta ar įvykti gali. Kam čia išklaudyti, klausyti kitų mintis, jei jis pats „viską žino“. Jo manymu, nėra ko „filosofuoti“, klausyti kitų (elito). Jis yra pasiryžęs spręsti, savo nuomonę praveisti ne argumentais (diskusijų, kritikos jis bijo, nes tam jis nepriaugęs), bet smurtu, tiesiogine akcija (action direct). Būdamas aklas ir kurčias, jis imasi vesti, vadovauti, valdyti. Šalin plepalai (parlamentas), šalin protavimas, kritika, šalin mokslas („teorijos“)!

Elitas – yra individumai ypatingų kvalifikacijų (dvasinių), kurie peršoka, viršija tą vidurkį (homo vulgaris), masinį tipą, išsiskiria iš masės savo idėjomis arba idėja, idealu. Tai yra mažuma, mažas skaičius. Tai yra asmenybės. Visuomenė ir yra dinamiška sintezė tų dviejų faktorių – elito ir masės.

Politikoje, pavyzdžiui, šiandien turime masės imperium. Tai ne demokratija, tai yra hiperdemokratija. Demokratija ir įstatymai (normos, arba legali gyvenimo santvarka (bendruomenėje) buvo sinonimai. Liberalizmo principai (žmogaus laisvė, lygybė etc.) ir įstatymų normos (įgalindavo) užtikrindavo mažumoms gyvenimą ir veiklą (politinės, tikiybinės, tautinės, idėjinės etc. mažumos). Masė patikėdavo specialioms asmenims politiką. Nežiūrėdama tų asmenų (ev[entualių] asmenybių) daromų klaidų, masė buvo įsitikinusi, kad jie geriau nusimano (politikoje) viešojo gyvenimo klausimuose, kaip ji pati (masė). Masė dabar (hiperdemokratija) – tas vidurkis, homo vulgaris, veikia tiesioginiai (action direct), praveda smurtu savo norus, pageidavimus, nusistatymus. Masė siekia valdyti tiesioginiai, brutaliai. Ji diktuoja arba linčiuoja. Tai yra masės imperium diktatūra (fašizm[as], bolšev[izmas], nac[ional]soc[ializmas]). Diktatūra vidurkio, homo vulgaris. Masė nepripažįsta apeliacinių, objektyvių instancijų, kurios spęstų apie pamatavimo protingumą pareikštų

minčių, nepripažįsta kritikos, logikos, pozityvių normų, skirtingų nuomonių. Ji pripažįsta tik smurtą, kumštį kaipo prima ratio²⁸, net daugiau – kaipo unica ratio²⁹. Action directe yra jos magna charta³⁰. Ji laikosi „normos“, kuri panaikina visas normas. Prisisavina „teisę“ nesilaikyti teisės. Iškilusios masės ir šaukia: „Schluss mit Diskussionen“³¹ (kritika)! Šalin parlamentarizmą (kritika)! „Nicht Worten, sondern Taten müssen sprechen“³² (be kritikos)! etc. Ir tai liečia ne vien politikos sritį, bet net ir meną, mokslą, tikybę. Masė, homo vulgaris, bijo, nepakenčia objektyvių normų (mokslo). Ji jaučiasi bejėgė, įsileisdama į objektyvias diskusijas. Ji bijo, vengia diskusijų (kritikos), pozityvios tiesos, pozityvių normų. Tokiais atvejais ji tik šaukia, koliojasi, neleidama kitiems (opozicijai, kritikams) išsižioti. Drąsuoliams – kalėjimai, konc[entracijos] lageriai (stovyklos), net mirtis. Idėjų ir diskusijų (pozityvių) srityje ji jaučiasi kaip velnias šventame vandenyje ir elgiasi kaip slonis porceliano krautuvėje. Pozit[yvios] normos gi sudaro kultūros pagrindą. Negali būti kultūros, jei nėra jokių normų, kurias pripažįsta oponentas, priešas. Negali būti kultūros, jei nebėra pagarbos tam tikriems pagrindiniams tiesos dėsniams, jei tie dėsniai (normos) atmetami, nepripažįstami. Jei diskusijos partneris neturi jokio noro remtis tiesa, tos tiesos ieškoti, jis yra dvasinis barbaras. Toks yra homo vulgaris, vidurkis, Mittelmensch’as, masė... Barbaras nepripažįsta normų, nes nėra barbariškų normų. Barbarizmas ir yra normų ir apeliacinių instancijų nebuvimas. Normų tikslumo laipsnis ir rodo kultūros laipsnį.

Pora žodžių apie valstybės pavojų. XVIII šimtmečio gale tų laikų vyriausybė (režimas) turėjo savo dispozicijoje labai silpną valstybinį aparatą. Absoliutinės monarchijos epochoje veikė labai silpna valstybė (aparaturą). Visuomenė gi palyginamai buvo galinga. Aristokratija nebuvo linkusi sustiprinti valstybę visuomenės sąskaiton. Tų laikų valstybė turėjo labai mažai kareivių bei valdininkų. Buržuazija padaro revoliuciją, paima valstybę į savo rankas, kolosaliai sustiprina valstybės aparatūrą (kariuomenę, polic[iją], valdin[inkus] etc.) ir tuo būdu suorganizuoja nepaprastai stiprią viešą jėgą – priemonę revoliucijai likviduoti (proletariškai) ir užkirsti jai kelią ateityje.

Moderniškoji valstybė yra civilizacijos padaras. Masė ją (valstybę) mato, stebisi ir žino, kad valstybė yra ir patikrina jos gyvenimo saugumą. Masė žiūri į valstybę kaip į anoniminę galybę, mano, kad valstybė yra masės nuosavybė. Jei vieša[ja]me gyvenime kas nors netvarkoje, kyla sunkenybės, konfliktai, problemos, masė mano, [kad] valstybė turi viską sutvarkyti, išrišti, bėdas prašalinti savo (valstybės) priemonėmis ir

---

²⁸ Kaip svarbiausią dalyką.

²⁹ Kaip vienintelį viešpataujantį metodą.

³⁰ Svarbiausias kūrinys.

³¹ Baikite diskutuoti.

³² Ne žodžiai, bet darbai turi kalbėti.

tai atlikti tiesioginiai su savo aparatūra. Čia ir prasideda šiais laikais didžiausias pavojus, gresiantis civilizacijai, būtent gyvenimo suvalstybinimas, valstybės įsikišimas į viską ir visur. Masė mano: viską galima padaryti, visko galima pasiekti be jokio vargo, be kovos ir pavojų – užtenka tik paspausti knopkę, ir stebuklinga mašina (valstybė) padarys viską, išpildys visus jos norus. Masė sako: valstybė – esu aš (l'État c'est moi). Mat masė taipogi anoniminė. Todėl masė verčia valstybę panaikinti, pašalinti, nušluoti, sutriuškinti, kas tik kliudo masės norus vis tiek kokioje srityje: politikoje, ūkyje, mene, tikyboje, mokslo srityje etc. Visuomenės kūrybinės jėgos užsmaugiamos, naikinamos, demoralizuojamos, pavergiamos. Visuomenė sukūrė valstybę kaip galingiausią irankį, kurs įgalintų geriau gyventi, patikrintų geresnį gyvenimą. Išėina atvirksčiai: valstybė užsėda visuomenei ant sprando ir verčia ją atiduoti visas savo jėgas valstybei. Valstybė pavergia visuomenę. Ta visuomenė begali gyventi tik valstybės tarnyboje. Visas gyvenimas subiuokratinamas (Sov[ietu] Rus[ijoje], nac. soc[ializmas] Vokiet[ijoje]). Pasekmės: tautos ūkio (turtai) pajamos mažėja, valstybė spaudžia presą dar smarkiau. Biurokratinimas didėja: visuomenė militarizuojama. Tauta virsta maistu, kuriuo maitinasi, palaikoma ta mašina (valstybė). „Viskas valstybei, nieko be valstybės, nieko prieš valstybę“ = „Alles für den Staat, nichts ausser dem Staat, nichts gegen den Staat“ (Mussolini). Valstybinis interven[cion]izmas yra aukščiausia forma, kurioje pasireiškia masės „action direct“, masės diktatūra, masės imperium, kuomet masė iškyla ir imasi valdyti. Visuose kraštuose dauginama, didinama policija... tvarkai palaikyti. Bet tie viešosios tvarkos organai, kurie yra sudaryti tvarkai palaikyti, nepasitenkina tvarkos palaikymu, jie imasi net pačią tvarką (santvarką) nustatyti, tokia tvarką, kuri patinka tiems organams.

Dėl valstybės sienų (principai). Valstybė tai nėra natūraliai susidariusi žmonių bendruomenė, pagrįsta giminingu krauju. Valstybė prasideda, kuomet skirtingo kraujo (negiminingos) žmonių grupės yra priverstos drauge gyventi. Ta prievarta nėra būtina „plika jėga“. Paprastai tai yra uždavinys, kurį palaidos žmonių grupės turi atlikti, norėdamos geriau užtikrinti savo gyvenimą. Tuo būdu valstybė pirmučiausia yra bendradarbiavimo, suderinto darbo projektas ir programa (uždavinių, bendrų uždavinių). Žmonės šaukiami, kviečiami (tuo būdu) atlikti bendrą darbą, ką tai bendro. Valstybė tai nėra paremta kraujo bei kalbos giminingumu arba tam tikra vietovė (teritorija). Jos pagrinde glūdi santykiavimas žmonių valios atlikti ką tai bendro. (Valstybė yra dinamiška (kino) sąvoka ir judėjimas. Jei bendros valios bendram darbui nėra, valstybė iširsta. Negelbsti čia rasė, kalba, natūralios sienos (rubežius). Tik imant valstybę statiškai (foto) galima kalbėti apie rasę, kalbą, natūr[alias] sienas... Atrodo, tartum jie būtų esminiai valstybės faktoriai (kūry[binė] jėga). Šių dienų žmonių grupių gimin[iškas] kraujas (rasė), kalba yra pračities padaras, bendro viešojo (valstybinio) gyvenimo pasekmė. Bendrų uždavinių atlikimas (valstybė), buvusių bendruomenių (valstyb.) veikla sukūrė bendrą kalbą, kraujo giminstę. Tauta nesudaro valstybės esmės. Ji yra valstybinio gyvenimo pasekmė (padaras), (pvz., moderniškų valstybių – Franc[ūzijos], Vokiet[ijos], anglų etc.).

Tauta = Nacija? Elementarinė senovės laikais „tauta = nacija“ turbūt bus padermė (Stamm). Kaimyninė padermė jai buvo svetima, kita „tauta“, arba ne tauta. Jei dvi kaimyninės padermės priverstos sudaryti bendruomenę (naują), turime naują „tauta-nacija“. Išsidirba nauja bendra kalba, susidaro kraujo giminystė. Sistematiškai susidaro toliau vis didesni vienetai, pvz., kunigaikštijos, karalijos etc. Atitinkamai susidaro naujos „tautos-nacijos“, ilgainiui susidaro kraujo giminystė (rasė), kalbos bendrumas, papročiai, „dievai“ (tikyba) etc. Ne kraujo giminystė, ne bendra kalba sukūrė modernišką tautas-nacijas ir nacional[in]es valstybes, kaip Francūzija, Anglija, Amerika, Vokietija etc. Priešingai, bendras valstybinis gyvenimas sukūrė tas tautas-nacijas iš mažesnių buvusių rasių tautų-nacijų istorijos bėgyje. Moderniškos nacijos-tautos yra rezultatas, pasekmė valstybinės politikos suvirškinti (nebūtinai prievarta) įvairias rases ir sukurti vieningą naciją-tautą, solidarią individuumų bendruomenę. Išvada: nustatant sienas, nesibijoti „svetimo elemento“, nesirubežiuoti vien etnografiniu principu.

Romos imperijoje buvo nedidelis skaičius žmonių, sudariusių valstybę; likusieji buvo vergai, sąjungininkai, provincialai, kolonai, trumpai tariant, valstybės padonai (Untertanen, Sujets). Romos imperija (valstybė) jų „nesuvirškino“, nesukūrė vienos bendros tautos. Imperija sprogo, nes padonai neturėjo gyvo intereso tokią valstybę ginti. Jie nebuvo kviečiami bendram visuomeniniam darbui, bendrai veiklai, bendrai programai (veiklai) vykdyti. Iš to seka, kad nacional[in]ė (tautinė) valstybė turi būti savo pagrinde demokratiška. Tai yra svarbiau, negu vyriausybės forma. „Unser Leben ist (ob wir wollen oder nicht) immer mit etwas zukünftiges beschäftigt. Nichts hat Sinn für den Menschen ausser in Beziehung auf die Zukunft. Wir wollen eine Zukunft in der unsere Nation weiterbesteht; darum rühren wir uns zu ihrer Verteidigung und nicht des Blutes, der Sprache oder der Gemeinsamen Vergangenheit wegen. Wenn wir unsere Nation verteidigen, verteidigen wir unserer Morgen, nicht unserer Gestern“. „Die Nation als mitreisendes Zukunftsprogramm. Die Volksbestimmung entscheidet über die Zukunft“ (Renan)³³.

Tautinė (nacional[in]ė) valstybė yra istorinis padaras (forma), kuriai liaudies apsisprendimas yra ypatingas, beveik lemiančios reikšmės, nes sąlyginis žmonių prisidėjimas prie bendro darbo teįmanomas, jei žmonėms to bendro uždavinio programa yra priimtina (valstybine prasme). Gyvenimo tikrovėje tik sąmoningi piliečiai ir tesudaro valstybę, tautą (naciją). Iš to seka, kad tauta nėra statiškas, sukietėjęs padaras, stovįs vietoje. Pasiėkdama pilno tautinio susipratimo, prie jo besiantindama, ji stengiasi plėstis, susijungti su kaimynine tauta (tautomis), išaugti į didesnę vieneta, „susprogdindama“ savąją, kad sukūrus naują padarą (tautą). Tauta auga

---

³³ Mūsų gyvenimas yra (ar mes to norime, ar nenorime) susijęs su ateitimi. Niekas neturi tiek daug prasmės, kaip ateitis. Mes norime sukurti ateitį savo tautai, todėl negalime užmiršti gynybos, kraujo, kalbos ir žemės praicitis. Jei giname savo tautą, tai giname mūsų rytdieną, o ne vakarykščią dieną. Nacija – patraukli ateities programa. Tauta nulems ateitį.

arba nyksta. Tertium non datur³⁴. Iš to suprantama ir nac.-soc[ializmo] tautinė politika. Mano manymu, jų priemonės ir metodai klaidingi. Aš neabejoju, kad ilgainiui (kiek laiko?) susikurs europiečių tauta. Bet nac.-soc[ializmo] metodai sukelia nepaprastą reakciją priešinga kryptimi. Jie puikūs kariai, bet nepaprastai blogi politikai. Kaip politikai jie „akli ir kurti“, tikri *Mittelmensch*'ai, homo vulgaris. Jų elitas, kuris turėtų vadovauti viešajam gyvenimui, šiandien nustumtas, neturi balso. Iškilusi masė, homo vulgaris, užviešpatavo. Vokietijos siūloma Naujos Europos tautų bendruomenės programa (bendradarbiavimo) Europos tautoms nepriimtina. Eina nepaprasta reakcija. Tautos nenori prisidėti prie „Europos valstybės“ sukūrimo, kurioje jos būtų ne lygiateisiais piliečiais, bet vergais, mėšlu. Reakcija didėja. Atrodo, kaip ir po 30 metų karo (1618–48), tautos imsis tvarkytis Europoje vėl prisilaikydamos absoliutaus suverenumo dėsnio. Bijau, kad Europa vėl turės pergyventi ilgesnį laiką absoliučiai suverenių valstybių „anarchiją“, kuri neišvengiamai vėl prives prie karo, gal net prie chroniškų konfliktų (karų) Europoje. Duok Dieve, kad po šio karo susidarytų Europos valstybių šiokia tokia federacija, savos rūšies U[nited] S[tates] Europas. Manau, amerikiečiai vers Europą eiti šiuo keliu, nes jie patenkinti savo U.S.A. ir faktinai tą dėsnį pradeda taikinti visam Amerikos kontinentui, net visam angliškai kalbančiam pasauliui. Vargas Europos tautoms, jei po šio karo jos nesudarys šiokios tokios Europos tautų bendruomenės, bent jos užuomazgos.

5.II.42

Teisingai pažymėjai – karo ūkio pasekmės vis labiau slegia. Pastebėsiu, kad tų karo ūkio pasekmių slėgimas eina kreščendo. Matomai, karas užsitęs. Bet vis tik aš tikiuos, kad 1944–1945 metais jis užsibaigs. Nemažos reikšmės turės įvykių raida Rytų fronte šių metų bėgyje. Gegužės–birželio mėnesiais Rytų frontas vėl pradės judėti. Italai siunčia dar dabar į Pietų Rusiją savo kariuomenės mases. Nemanau, kad ta kariuomenė eitų pilna entuziazmo – Vokiečių kariuomenė kenčia šaltį ir Sovietų armijos puolimus. Be abejo, ji yra išvargusi po 7 mėn. kovų. O čia dar pora mėnesių žiemos priešakyje. Rusai mušasi vis tik savo žemėje, savo krašte. Aš labai abejoju, kad vokiečiams pasisektų iš esmės sunaikinti Sovietų milit[arines] jėgas šių metų bėgyje. Turbūt teks dar kautis ir 1943 m. Tolimųjų Rytų fronte lemiantys mūšiai, matomai, išsivystys tik 1944–1945 metais. Taigi karo ūkio pasekmės Europoje per tą laikotarpį gali būti tragiškos. Europa gali virsti mizerijų, bado ir ligų arena. Tikėkimės, kad liet[uvių] tauta, įkibusi visomis keturiomis į savo žemelę, pasigamins nors minimumą reikalingo maisto savo gyvybei palaikyti tiek, kad turėtų atsparumo prieš įvairias epidemijas.

---

³⁴ Trečio nėra.

Mano sveikata pakenčiama. Prisiųsti riebalai man daug gelbsti. Tech[nikos] fak[ulteto] dekanas rašė, klausdamas, ar aš sutikčiau dėstyti pramonės įmonių organizaciją technikams (chemikams). Principinį sutikimą daviau. Bet vis tiek neturiu vilties, kad man būtų leista grįžti į Lietuvą. Kasdien vis turiu melduotis policijoje (buvau jau 186 kartus – virš 6 mėn.). Už poros savaičių Audėnas grįžta į Lietuvą. Šližys taipogi gavo leidimą grįžti. Į Klaipėdą man taipogi neleidžia nuvažiuoti net trumpam laikui. Ūpas Berlyno publikos nekoks. Nepasitenkinimas auga.

Jurgio ligai gydyti prašomų vaistų 8 r. be recepto aptiekoms uždrausta duoti. Be daktaro recepto gavau tik „Ephedrin“ <...>*, kurį čia ir siunčiu drauge su pypke tau ir pypkės valymo įrankiais. Pridedu dar porą skustuvų.

Dėkoju už „Lietuvių archyvą“, I, kurį šiandien gavau. Gerai, kad susirūpinta registruoti įvykius... Tikiuos, visą karo metą tai bus daroma...

Priimk mano nuoširdžiausius linkėjimus viso geriausio, ypač sveikatos.

Ernestas

Rašė dr. Jasaitis iš Šiaulių.

20.II.42

Mielas Gediminai,

Naudojuosi šia proga tave dar kartą painformuoti, kad siuntinėli (iš 3 dalių) per p. Dev[eiki] gavau tvarkoje.

Drauge siunčiu tau 2 pypkes. Pypkių čia vis dar galima gauti. Su tabaku, žinoma, kitaip atrodo. Jei kai kuriuos dalykėlius, kurie tau labai reikalingi ir kuriuos čia event[ualiai] galima gauti, norėtum, kad aš tau atsiųsčiau, parašyk man (sąrašą). Vienas kitas asmuo vis dar grįžta ir ta proga aš galėčiau tau atsiųsti. Aš manau, kad daug smulkmenų ten jūs nebegalite sumedžioti. Pypkei valyti instrumentų (krapštyti etc.) sunku begauti. Druskos galima gauti be kortelių.

Tikiuos, mano laišką per kons[ulą] Č.³⁵ esi gavęs.

Čia ūpas pas žmones krinta. Opozicija (senoji) pradeda pasireikšti. Žurnalistai etc. gavo paštu (anonimiai) padėties įvertinimą, kritiką visos politikos – liūdno perspektyvos. Šaukia į kovą su režimu ir siūlo ieškoti demokr[atijos], laisvės (tautų laisvės), šalininkų tarpe draugų (Vakarų ir Rytų Europoje). Tai pirmas „raštiškos kovos“ reiškinys. Man rodos, kad tai vokiečių s[ocial]-d[emokratai], kom[unistai] etc. čia reiškia savo nuomonę, nusistatymą etc.

---

* Neįskaitomas žodis.

³⁵ Čia, matyt, minimas buvęs Lietuvos pasiuntinybės Berlyne konsuliarinio skyriaus vedėjas M. Čapas.

Kaip ten bebūtų, gyvenimas (maisto ir kuro žvilgsniu) čia darosi vis sunkesnis, „siauresnis“, pragyvenimo standartai smunka. Tik nedidelis žmonių (privilegijuotų) skaičius sugeba gerai apsirūpinti ir visai „plutokratiškai“ gyventi. Bet tai nieko naujo – „kaip danguje, taip ir ant žemės“ visais laikais. Turintieji valstybinį aparatą savo rankose, diktatoriškai valdydami, žinoma, savęs juk negali nuskriausti.

Aš vis galvoju pavasaryj išsikelti iš Berlyno. Sekančią žiemą čia nebenorėčiau pasilikti. Numatau čia nemažus sunkumus. Jei pasisektų apsigyventi kur nors kaime, būčiau ramesnis. Nors kaime būtų labai nubodu.

Turiu baigti, nes jau laukia p. Glemž[a].

Tavo Ernestas

Berlynas, 23.II.42

Mielas Gediminai,

Tavo laiškas iš 16.II.42 mane pasiekė [II.]21 d. š. m., nes nebuvo cenz[ūr]uotas. Ant greitųjų tau rašau šiuos žodžius, nes iki jo išsiuntimo turiu labai mažai laiko. Už pusvalandžio turi užteikti p. Var.³⁶

Man rodos, per daug kietai kaltini mūsų šviesuomenės veiklą praeityje (nuo „Aušros“ laikų). Sakai, ji, t. y. „šviesuomenė, nesuprato tautoje glūdinčių uždavinių“ ir „nesugebėjo tinkamai įvertinti savos geopolitinės būklės“. Pagrindines idėjas, atitinkančias tų laikų Europos padėtį, jie vis tik suformulavo. Tiesa, tai buvo daroma gal neaiškiai, neužtektinai ryškiai. Bet vis tik „tautinio atgimimo“ ir „polit[inės] nepriklausomybės idėjos, kaip pagrindiniai dėsniai (sąlygos, prielaidos) mūsų tautos gyvybei išlaikyti, savo kultūrą sukurti, buvo suformuluotos. Ar galima buvo tais laikais reikalauti daugiau?! Žinoma, buvo „blusinėjimosi“ (nukrypimų į beribę analizę) ir mesianizmo. Stoka t i k s l e s n ė s sintezės, atitinkančios gyvenimo visumos tikrovę. Ta sintezė todėl „kvepia“ dirbtinumumu, nerealumu. Be abejo, Lietuvoje turėjo susidurti ir susidūrė Rytuose ir Vakaruose viešpataujančios, tikriau viešpatavusios, idėjos. Bet negalima pasakyti, kad mūsų tautinio ir politinio atgimimo patriarchai, žiūrėdami ir „gražiudamiesi puikiu dangaus skliautu“, būtų pamiršę, kad kojomis ir net, pridėsiu, rankomis reikia laikytis savo žemės, savo geopolitinės padėties. Turint galvoje tų laikų sąlygas, reikia stebėtis jų gyvenimo tikrovės nujautimu ir tų pagrindinių kūrybinių idėjų sugebėjimu suformuluoti, iš „blusinėjimo“ išsikrapštyti ir tą sintezę padaryti. Šiandien sintezė darosi vis sunkesnė, nes ji turi aprėpti vis platesnes žinojimo sritis kaip laiko, taip ir erdvės atžvilgiu. Mes vis

---

³⁶ Grcičiausiai kalbama apie buvusį Lietuvos konsulą Rygoje P. Varnauską.

labiau brendame į specializaciją. To reikalauja civilizacijos pažanga. Specialistai-mokslininkai ir bendrai inteligentai – inž[inieriai], gydytojai, mokytojai, finansininkai, ekonomistai ir t. t. įsivaro į savo specialybės žinojimo, gilinimo sektorius, užsidaro savo sektoriuose, nelyg sandariose patalpose. Todėl jiems bendra sintezė neprieinama. Ji[ę] virsta vis labiau mokytais ignorantais kitose (ne jų specialybėje) žinojimo (mokslo) srityse: politikos, meno, tikybos (religijos), gyvenimo ir pasaulio problemų. Todėl vis labiau jaučiama [trūkumas] „galvų“, „žmonių“, „asmenybių“, sugebančių aprėpti dabartinės civilizacijos statomus kietus, sudėtingus klausimus, milžiniškus naujus uždavinius. Jų aprėpimas, supratimas nebepakeliamas „normaliam žmogui“. Dabar Europą ir skaudina, žudo pats žmogus, kurs nebesugeba sekti savo civilizacijos. Kaip vienas ponas išsireiškė, „plaukai šiaušiasi ant galvos (mano pastaba: jei dar jų yra), girdžiant palyginamai išlavintus (inteligentus) žmones kalbant apie šių dienų uždavinius“. Todėl „vidurkis“, iškilusi civilizuota masė imasi rīsti visuomeninius klausimus, įveda masių imperium. Specialistai-inteligentai, būdami tvirti savo sektoriuje (specialybėje), imasi drąsiai, autoritetingai tarti savo „svarų žodį“ ir už savo specialybės sektoriaus ribų. Žinoma, jų aklumas ir kurtumas, kurs kaip tik charakterizuoja vidurkį, masę, siekia aukščiausio laipsnio. Jie ir yra nešėjai, ruporai, laidai masės, vidurkių noro viešpatauti, masės imperium įvesti. Aklieji nori nurodyti visuomenei, tautai kelią, ją tvarkyti, organizuoti, vesti bei valdyti. Jie, kaip ir masė, mano, kad civilizacija savaime yra kaipo natūralus reiškinys, kaip gamta, kaip žemės rutulio pluta, kurių žmogui nereikia sukurti, palaikyti, vystyti. Tai yra, kaip ir masė, kosminio principo apaštalai, nešėjai, vykdytojai, kuomet jie imasi bendromenę-tautą bei tautų bendruomenę tvarkyti, jai vadovauti. Jie de facto, instinktyviai yra protingo (racionalaus) dėsniu (principo) priešai.

Schema: gamta, dykuma pati savaiame išsilaiko. Ji nereikalinga žmogaus kūrybinės veiklos. Žinoma, joje gali gyventi, išsilaikyti (laukinis) žmogus (be civilizacijos).

Natūralios civilizacijos nėra. Ji pati savaiame nesidaro, neišsilaiko. Civilizacija yra dirbtinis, kūrybinis žmogaus veiklos padaras, jo protingo (racionalaus) darbo išdava. Civilizaciją reikia sukurti, palaikyti ir event[ualiai] vystyti, kitaip ją sunaikins, prarys gamta, gamtos kosmiškas procesas arba, kaip pats sakai, „kosmiška liepsna“. Iš to seka santykis:

tarp <u>gamtos</u>	ir <u>kultūros</u>
„ <u>primityvizmo</u>	ir <u>istorijos</u> (prityrimo, mokslo)
„ <u>kosmiško dėsniu</u> (principo)	ir <u>protingo (racionalaus) dėsniu</u>
„ <u>masės galvosenu</u>	ir <u>elito galvosenu</u> .

Čia ir kyla klausimas (tautą-bendruomenę bei tautų bendruomenę organizuojant, tvarkant ir valdant), kaip apsaugoti civilizaciją ir kultūrą nuo gamtos, nuo dykumos, nuo iškilusių masių, „vidurkių“ naikinančio veikimo, kaip protingas dėsniu turi atsverti kosmišką dėsniu.

Kodėl masė prisilaiko kosmiško dėsniu savo galvosenuoje?

– Žmogus dabar ateina (gimsta) į civilizuotą pasaulį (ne į dykumą).

- Jis toliaus naudojasi ta, jau esama civilizacija.
- Jis mano, kad ta civilizacija yra natūralus padaras, natūr[alus] reiškinys, panašiai kaip ir gamta, kosmos[as], kurių nereikia sukurti, palaikyti etc.
- Jis galvoja kaip primityvus (laukinis žmogus, taigi tik gamtos sukurtas objektas). Todėl jis toje civilizacijoje elgiasi kaip laukinis gamtoje, kuri nereikalinga palaikymo, kūrybos, kuri pati savaime užsilaiko ir išsilaiko!
- Jis nežino pagrindų, kuriais ta civilizacija remiasi.
- Jis nesidomi pagrindinėmis kultūros vertybėmis (normomis, dėsniais). Jis nesijaučia su jomis surištas, todėl jų palaikymas, kūrimas jam neįdomus. Jis jų net instinktyviai vengia.

Berlynas, 27.II.42

Mielas Gediminai,

Siunčiu tau dar porą pyptių. Galėsi aprūpinti jomis savo gerus pažįstamus. Tai yra prekė, kurią čia dar galima gauti be kortelių ir be punktų.

Vakar išvyko (man nieko apie tai nepranešdamas) į Lietuvą (Kauną, Vilnių? etc.) p. Ancevič[ius]. Jis ten prabus turbūt apie porą savaitių. Iš viso paskutiniiais laikais gauna leidimus nuvažiuoti į Lietuvą iš čia nemažai „gastrolierių“. Perspėkite atskirų „parapijų“ ypač atsakingesnius žmones, kad jie mažiau su jais (gastrolieriais) kalbėtų, o daugiau juos „iškoštų“ ir kritiškai imtų jų „informacijas“ ir „nusi-statymus“ bei nuomones.

Pona Bortk[evičienė] maloniai sutiko paimti šį mano laiškėlį. Tu ją, rodos, pažįsti. Ji prabus Lietuvoje apie 12–15 dienų. Gal pasinaudotum ta proga ir man (per ją) parašytum.

Tuo tarpu gyvenu po senovei. Rodos, už keleto savaitių turėsiu apleisti pensioną ir persikelti kitur, nes čia „pensiono“, t. y. pietų ir vakarienės, nebe gaunu. O daugiausia dėl to aš jame gyvenau. Ieškau kambario (pigėsnio), kur galėčiau šiek tiek pakenčiamiau susitvarkyti su valgiu. Restoranuose čia valgyti – tai tragikomedija. Tikiuos, iki kovo galo pasiseks susitvarkyti su kambariu.

Turbūt jau mateisi su sugrįžusiu į Kauną p. Audėnu. Pasidariau jo dukters krikšto tėvu (pirmą kartą savo gyvenime). Jis yra vyras tvarkoje. Išvažiavo taipogi ir p. Jok. Šližys su žmona. Čapas taipogi jau Kaune. Jo žmona apleis Berlyną turbūt balandžio mėnesį. Neužilgo apleis Berlyną (į Lietuvą) ir Sidaravičiai (buv. Kauno apskr. virš.). P. p. Leskauskai taipogi, rodos, gaus leidimą grįžti. Gen. Musteikis su šeima (buv. Krašt[o] aps. min.) ruošiasi taipogi grįžti. – Leidimą, matomai, neužilgo gaus. P. Glemžą turbūt jau matei Kaune.

Ar susitinki su p. inž. Augustaičiu? Negaunu iš jo jokių žinių. Parašyčiau jam, bet nežinau jo adresą.

Į Polizeirevier'ą vis tebesilankau. Dr. Karvelis, rodos, nuo šios dienos bus pasiiluosavęs nuo to malonumo (rodos, p. Deveikis jam padėjo per savo „santykius“).

Jaučiuos pakenčiamai. Daug man gelbsti tavo parama „riebalais“. Ūpas pakenčiamas. Čia darosi šiek tiek šilčiau, temperatūra laikosi apie – 3°–5° C. Adv. Tollušus (iš Klaipėd[os]) daro taipogi žygius grįžti į Lietuvą, bet aš nelabai tikiu, kad jam pasisektų. Gal?.. Bendrai, kas gali ir turi vilties, stengiasi kaip nors grįžti. Su maistu čia darosi vis riesčiau. Žinoma, tas žmonių ūpo netaiso.

Tuo tarpu viso geriausio drauge su nuoširdžiais mano sveikinimais.

Ernestas

I

[Roosevelt'o su Churchill'u susitikimas Atlanto vandenyne (ant laivo)]
=Die englisch-amerikanische Erklärung=(8 punktai)

1. Ihre Lander erstreben keine Vergrößerung weder territorialer noch anderer Natur³⁷.

Ma n o p a s t a b a. England & U.S.A., matomai, eis prie sudarymo angliškai kalbančių valstybių savo rūšies konfederacijos. Į tą konfederaciją, matomai, būtų įtrauktas visas (Š[iaurės] ir Piet[ų])Amerikos kontinentas (žemynas). Jos (Angl[ija]+U.S.A.) nori vadovauti pasaulyje (Führende Rolle), sustiprinti savo galybę (Macht), nuginkluodamos visus savo priešus ir pasiimdamos policinę kontrolę (Polizeikontrolle) ant viso žemės rutulio. Prieš kiek laiko kilo mintis sudaryti „Valstybių konfederaciją apie „Atlanto vandenyną“. Čia, matomai, be to, turima galvoje pritraukti prie tos konfederacijos Vakarų Europos valstybes: Švediją, Norveg[iją], (Finland[iją]?), Daniją, Holandiją, Belgiją, Francūziją (?), Portugaliją ir Ispaniją(?).

2. Sie wünschen keine territorialen Änderungen zu sehen, die nicht mit den frei ausgedruckten Wünschen der betroffenen Völker übereinstimmen³⁸.

Ma n o p a s t a b a. Kokiais būdais ir priemonėmis galima bus užtikrinti (garantuoti) tautų „frei ausgedruckten Wünschen“³⁹ pareikimą. Turime jau užtektinai

---

³⁷ JAV ir Didžioji Britanija ncsiekia įsigyti teritorijų ar ko kito. Čia ir toliau, kur vokiečių kalba išdėstomi Atlanto chartijos pagrindiniai principai, vertime panaudota ne tik E. Galvanausko redakcija, bet ir deklaracija kitomis kalbomis.

³⁸ Jos ncsutiks su naujais teritoriniais pakitimais, prieštaraujančiais suinteresuotų tautų laisvai pareikštiems norams.

³⁹ Laisvai pareikšto noro.

pavyzdžių, kaip žmonių „laisva valia“ falsifikuojama, iškraipoma (propaganda, teroras, spaudimas, papirkimas etc. etc.).

3. Sie achten das Recht aller Völker, die Regierungsform zu wählen (!) unter der sie leben wollen und sie wünschen souveräne Rechte und Selbstverwaltung an die Völker zurückgehen zu sehen denen diese Rechte geraubt wurden⁴⁰.

P a s t a b a. Bolševizmas? Nac.-social[izmas]? „Das Heil der Demokratien hängt von Wohlrecht, vertrauenswürdiger Abstimmung. Ohne die Stütze einer vertrauenswürdigen Abstimmung hängen die demokratischen Institutionen in der Luft“⁴¹.

4. Sie werden sich, unter Gebündener Achtung ihrer bestehenden Verpflichtungen bemühen allen Staaten, gross oder klein, Siegreich oder besiegt, zu gleichen Bedingungen besseren Zutritt zu dem Handel und zu den Rohstoffen der Welt zu erleichtern, die für den wirtschaftlichen Wohlstand der Staaten erforderlich sind⁴².

P a s t a b a. Čia kyla visa eilė klausimų. Kokios gi bus tos sąlygos to geresnio „Zutritt zu dem Handel“⁴³ Ar tai bus „Freihandel“⁴³ Kaip bus rišamas pinigų sistemos klausimas? Kas kontroliuos tą pinigų sistemą (Wärungssystem)? Kaip bus rišamas kredito (tarptautinio) klausimas? Finanzherrschaft? Zollpolitik⁴⁴ Konkurencijos klausimo rišimas? Valstybių (tautų) visiško savarankiškumo klausimas? Nacional[in]ės (tautinės) ūkio politikos klausimas? Ar bus ir iki kokio laipsnio ūkio politika kontroliuojama? Visiško apsisprendimo laisvės klausimas (ūkiškų unijų, blokų etc.)? Reikia manyti, kad ūkio srityje anglo-amerikoniška „kontrolė“ sieks užviešpatauti visą žemės rutulį, bent rezervuos sau vadovaujančią (führende) rolę, ves ir eventualiai „diktuos“ pasaulinę ūkio politiką (prekyba, pramonė, žemės ūkis, finansai-kreditas, piniginė sistema, muitų politika, transporto, ypač jūrų transporto ir prekių bei laivų draudimas) (žr. § 5).

---

⁴⁰ Jos gerbia visų tautų teisę pasirinkti valdymo formą, kokią šios nori; jos siekia atstatyti suverenas teises ir savivaldą tų tautų, kurios buvo prievarta jų netekusios.

⁴¹ Demokratijos šventumas išplaukia iš pasitikėjimo ir nusiteikimo. Be pasitikėjimo ir paramos demokratinės institucijos pakibs ore.

⁴² Deramai laikydamosi savo įsipareigojimų, jos sieks, kad visos šalys – didelės ar mažos, nugalėtosios ar nugalėtosios – lygiomis teisėmis galėtų prekiauti ar naudotis pasaulio žaliavų šaltiniais, kurių būtinai reikia, kad visos šalys klestėtų ekonomiškai.

⁴³ Laisva prekyba.

⁴⁴ Finansų viešpatavimas. Muitų politika.

5. Sie wünschen zwischen allen Ländern vollständige wirtschaftlichen Zusammenarbeit zu wege bringen mit dem Ziel allen Völker verbesserte Arbeitsmöglichkeiten, wirtschaftlichen Vortschritt und soziale Sicherheit zu schaffen⁴⁵.

P a s t a b a. Žmonių judėjimo klausimas. Gyvenimo standarto išlyginimo klausimas. Darbo sąlygų (darbo atlyginimas ir darbo laikas) klausimas. Social[in]io draudimo klausimas etc.

6. Nach der schliesslichen Zerstörung der Nazi-Tyrannei hoffen sie, einen Frieden hergestellt zu sehen, der es allen Nationen ermöglichen wird, in Sicherheit innerhalb ihrer eigenen Grenzen zu leben und der die Gewähr dafür bieten wird, dass alle Menschen in allen Ländern ihr Leben lang freivon Furcht und Not sein können⁴⁶.

P a s t a b a. Išorinio (tarptaut[inio]) saugumo užtikrinimas prieš bolševik[inį] imperializmą. Tarptautinės „policijos“ (kariuomenės) klausimas. To saugumo patikrinimo būdai ir priemonės? Užtikrinimas laisvo galvojimo, tikybos.

7. Ein solcher Friede sollte es allen Menschen ermöglichen die Meere ungestört zu durchquären⁴⁷.

P a s t a b a. Tarptautinės (jūrų) teisės kodekso klausimas. Jūrų transporto lygybės ir laisvės klausimas. Frachtavimas? Draudimas (jūrų)? Uostų tarifai? Kuru (laivams) laivų aprūpinimo klausimas pasauliniu (tarpt[autiniu]) mastu.

8. Sie glauben, dass alle Völker der Welt aus realistischen wie aus geistigen Gründen auf die Anwendung von Gewalt verzichten müssen. Da kein zukünftiger Frieden erhalten werden kann, wenn Land-, See- oder Luftwaffe weiterhin von Nationen benutzt werden, welche Angriffe ausserhalb ihrer Grenzen androhen können, so glauben sie, dass bis zu Organisation eines weiteren und dauernden Systems allgemeiner Sicherheit, die Entwafnung solcher Nation wesentlich ist sie werden in gleicher Weise alle sonstigen praktischen Massnahmen unter stutzen und fördern, die den friedlichen Völkern die drückende Rüstungsbürde erleichtern⁴⁸.

---

⁴⁵ Jos nori pasiekti visų šalių visiško bendradarbiavimo ekonomikos srityje, kad galima būtų užtikrinti visoms tautoms aukštesnį gyvenimo lygį, ekonominį vystymąsi ir socialinį aprūpinimą.

⁴⁶ Jos tikisi, kad, galutinai panaikinus nacistų tironiją, įsigalės taika ir visos šalys galės saugiai gyventi savo teritorijoje; jos taip pat tikisi užtikrinti tokias sąlygas, kurioms esant visi žmonės visose šalyse galėtų gyventi visą savo gyvenimą, nežinodami nei baimės, nei skurdo.

⁴⁷ Tokia taika turi suteikti visiems galimybę laisvai, be jokių kliūčių plaukioti jūromis ir vandenynais.

⁴⁸ Jos laiko, kad viso pasaulio valstybės, remdamosi realistiniais ir dvasiniais samprotavimais, turi atsisakyti panaudoti jėgą, nes ateityje jokios taikos nebūs galima išsaugoti, jeigu valstybės, kurios už savo ribų grasina ar gali grasinti agresija, ir toliau naudosis sausumos, jūrų ir oro ginkluote. Jos yra tos

Pastaba. Šis punktas labai neaiškiai (bendrai) paliečia tarptautinio saugumo patikrinimo klausimą. Savo laiku jis buvo ilgai svarstomas Genevoje (Taut[ų] Sąj[ungoje], buvo išdirbtas net projektas, „Sécurité collective“ paktas. Bet tuomet tą paktą anglai atmetė, vengdami per didelės atsakomybės (pareigų) naštos (tarpt[autinei]) taikai užtikrinti).

Bet šiandien angl.-amerik. („angliškai kalbantis pasaulis“), matomai, yra pasiryžęs imtis ant savęs tą atsakomybės našta, nors ir nesako: „wir glauben, dass alle Völker“ etc.⁴⁹ Reiškia: konsiljacija (taikymas – „taikos teisėjas“), arbitražas, tarpt[autinis] teismas ir... tarptautinė vykdomoji jėga, tarpt[autinė] policija. Nolens volens reikės sudaryti pasaulinį „Superet“, įžaboti „absoliutinį suverenumą“, kuriu buvo pagrįsti valstybių tarptautiniai santykiai, pradedant nuo Vestfalio kongreso, arba Vestfalijos taikos (1648), įvykusios po 30 metų karo (1618–1648).

Man šiandien nebėra abejonės, kad į „absoliutaus suverenumo sistema“ turi būti įvestos „korektyvos“ tarptautinio bendradarbiavimo kryptimi ir taikiu būdu kylančių ginčų rīšime. Ateitis priklauso tarptautiniam bendradarbiavimui, paremtam tarptautinės teisės nustatytomis normomis (tarptautinis teismas ir tarptautinė policija – kariuomenė). Priešingu atveju kalbėti apie saugumo patikrinimą nėra ko. Paliekant absoliutinį valstybių suverenumą, karai neišvengiami. Tai nereiškia, kad iš viso reikia panaikinti valstybių suverenumą (bolšev[ikinis] ir dalinai nac.–soc[ialistinis] metodas). Jo negalima panaikinti, kaip negalima panaikinti žmogaus laisvės (polit., tikyb., minties, žodžio etc.). Tik jį (suverenumą) reikia „normuoti“, įvesti į protingas (racionalias) ribas, kaip buvo įvesta žmogaus absoliutinė laisvė į įstatymų ribas, kad ir „didžiausios laisvės“ kraštuose.

Bet kas tai padarys?! Čia ir eina kova, gaivališka, „kosmiška“ kova milžiniško pasaulinio karo formoje. Galutinėje išvadoje, galutiniame rezultate laimės tie, kurie sugebės užtikrinti tautų (valstybių, ypač kultūringiausių) tarptauti[ni] bendradarbiavimą įvairiose srityse (ūkišk[oje], kultūrin[ėje], politin[ėje], socialin[ėje] etc.), įgalinantį tolimesnį vystymąsi civilizacijos, kultūros ir t. t. kiekvienos gyvos tautos atskirai ir visų drauge. Bus nelaimė mūsų civilizacijai ir visai žmonijai, jei, karui pasibaigus, pasaulis būtų suskaldytas į du lagerius:

Habende ir Habenichte
Berechtigte ir Entrechtete
Moralisch Gute ir Moralisch Minderwertige
Sieger ir Besiegte
Polizisten ir Entwaffnete
Herren ir Sklaven
National frei ir National Sklaven

---

nuomonės, kad kol bus sudaryta platesnė ir patikimesnė visuotinio saugumo sistema, tokios šalys turi būti nuginkluotos. Jos rems ir skatins visas kitas įvykdomas priemones, kurios padės taikingoms tautoms nusikratyti ginklavimosi naštos, kurios be to praktiškai negali atsikurti.

⁴⁹ Mes tikime, kad visos tautos.

Wirtschaftlich Unabhängig ir Wirtschaftlich Sklaven
Souverenen ir Unterworfenen⁵⁰.

Jei į kovojančius už savo teises bus žiūrima kaip į prasikaltėjus, jei atskiros tautos (kad ir mažiausios) bus valdomos smurtu, teroru, naikinamos, paverčiamos „mėšlu“ didžiųjų, užviešpatavusiųjų tautų „kultūrai“ kelti, jei bus pasaulis brutaliais nugalėtojų jėgoms užgrobtas ir tautos policiniu smurtu valdomos, sprespaudoje ir vergijoje laikomos, jei..., tai negali būti kalbos apie taiką ant žemės rutulio, Civilizacija gi, kaip sakiau, dabar vis iškelia sudėtingus, kietus klausimus, kurie, civiliz[acijai] augant, darosi vis keblesni. Europa ir pasaulis pateko į milžinišką krizę. (Žmogus nebesuvaldo savo civilizacijos išdavy.) Civilizacija, kultūra pradeda riedėti į pakalnę. Masė, iškilusi masė, griebiasi už valstybinio aparato, už valstybės, kuri turi ir gali viską padaryti, užtenka tik knopkę paspausti. Įėjome į vidurkio, masės imperijos laikotarpį... Kosminis dėsnis, kosminė liepsna veikia, naikina pagreitintu tempu – ir vertybes (sukurtas), ir gyvybes.

Šio momento mūsų tautos uždavinys: gelbėti tautos gyvybę, sveikatingumą, kreipti ypatingą dėmesį į mūsų tautos žiedo, smegenų (inteligentijos) fizinį ir moral[inį] išlaikymą, apsaugojimą, gelbėjimą.

Turiu baigti, sustoti daugelio minčių neužbaigęs suformuluoti.

Jaučiuos pakenčiamai. Šeimininkė pensione atsisakė virti pietus ir duoti vakarienę. Tas man truputį apsunkina gyv[enimo] sąlygas. Bet nieko. Tavo prisūsti riebalai man daug gelbsti.

Priimk mano nuoširdžius sveikinimus. Parašyk, kokie dalykėliai tau reikalingi, kurių negali ten gauti. Gal aš galėčiau čia parūpinti.

Ernestas

P. S. Sekančia proga pasistengsiu „tautos sąvoką“ truputį plačiau suformuluoti. Man rodos, ne visai mane supratai.

Visuomenė tai ne „masė + elitas“, bet susidaro iš dviejų faktorių, vienas kitą veikiančių. Tai yra ne suma, bet rezultatu dviejų veikiančių jėgų, tai yra dinamiška didmena, gyvas social[inis] reiškiny.

---

⁵⁰ Savininkus ir beturčius.
Turinčius teisę ir beteisius
Moralius ir nepilnaverčius
Laimėtojus ir nugalėtuosius
Policininkus ir beginklius
Ponus ir vergus
Laisvas tautas ir tautas pavergtas
Ūkiškai nepriklausomus ir ūkinius vergus
Suverenius ir pažemintus.

Mielas Gediminai,

Tavo laiškus iš 1.III. ir 2.III.42 gavau visai „verschriftsmässig“⁵¹, be pavėlavimo. Apdrausti laišakai, pasirodo, karo cenzūroje neužsiguli ir 4–5 dieną mane pasiekia.

Tavo parinktas kelias (procedūra) išgavimui man leidimą grįžti yra vienas tinkamiausių. Lauksiu Univ[ersiteto] Rektoriaus pažadėto laiško (rašto) ir, jį gavęs, pradėsiu daryti atitinkamus žygius. Galutinėj išvadoj mano grįžimo klausimas pareina nuo partijos „Sicherheits Dienst“ (S. D.), kaip žinai, turbūt be Gestapo (Geheim Staats poliz.). Yra dar „Geheime Sicherheits Dienst“ partija, kuri yra taipogi Himmlerio žinioje. Ši tarnyba viską nusveria. Mūsų reikalus čia veda p. Gergenson, kurs yra dr. Graefe žinioje. Taigi mano reikalas pareina nuo dr. Graefe. Jis su p. Kleist (Ribbentropo žinioje, Už[sienio] r[eikalų] min[isterija], partijos biuro šefas – partija kontroliuoja ir Už[sienio] r[eikalų] min[isterija], kaip ir visas kitas ministerijas ir jose turi savo spec. paralelius organus arba pavienius asmenis), de facto nusvėrė ir Reicho politikų Ziv[il]verwaltungo įvedimą Lietuvoje ir Ostlande. Regierungsrat Dr. H. Graefe prieš tai buvo Gestapo viršininku Lietuvos ir Vokietijos pasieny ir skaitėsi Lietuv[os] reikalų žinovu. 1940 metų gale jis buvo perkeltas į Berlyną į partijos Sich[erheit] Dienst'ą (Bekaerstr. 32–35).

Gavau porą laiškų iš Techn[ikos] fakult[eto] dekanı pono Jocaičio. Jis klausia, ar aš sutikčiau dėstyti Universitete, Techn[ikos] fakultete (chemikams) Pramonės įmonių ūkio mokslą. Aš savo principinį sutikimą jam daviau. Dabar siunčiu jam laišką, nurodydamas sunkumus išgauti leidimą man grįžti. Bet iki rudens semestro tikiuos pasiseks tavo užvestu keliu tuos sunkumus nugalėti. Iki šiol aš vis esu polic[ijos] priežiūroje ir turiu kasdien melduotis savo Polizeirevier'e. Šiandien meldavaus jau 219 kartą. Taigi padariau iki šiol ca. 420 kilometrų ir sugaišau ca. 105 val. Jau aštuntas mėnuo, kaip aš kasdien melduojuos. Tą pat turi daryti ir p. Skipitis. Šiomis dienomis dr. Karvelis pasiliuosavo nuo to meldavimosi. Jam čia padėjo Ferrostate sindikato žmonės. Tie patys žmonės padėjo jam išgauti leidimą dabar nuvykti į Lietuvą (vieną kartą). Mano „natūra“ kažkodėl nemėgsta vitamino „B“ (Beziehungen) pavartoti šiame atsitikime. Bijau, kad „ne[ap]sivemčiau“, nepradėčiau savęs neapkęsti. Pasirodo, „le [...]“ a des raisons, que la raison ne connaît pas⁵². Todėl iki šiol nedariau jokių žygių pasiliuosuoti nuo tų uždėtų vizitų, prisilaikydamas dėsnio – „laissez passer, laissez faire“⁵³. Noriu patirti „wie weit geht die Frechheit“⁵⁴ „naujoje

⁵¹ Nuosaikiai ištyrinėtus.

* Nejskaitomas žodis.

⁵² Menkė turi savų, protu nesuvokiamų motyvų.

⁵³ Leisti veikti, leisti vykti.

⁵⁴ Kaip ilgai dar tęsis šis įžūlus laikas.

Europos santvarkoje“, patirti ant savo kailio Trečiojo Reicho viešpačių „Gastfreundschaft“⁵⁵, „kultūrą“ ir t. t. Tai gal ir „neprotinga“, bet vis tik įdomu.

Tavo šefo „für Bankwerk“⁵⁶ nurodyta procedūra (via Berlin) yra tavo padėtyje, kaip sakai, iš tikrųjų „mažiausiai juokinga“. Atsakymo turinys pareis nuo perspektyvų arba, tikriau tariant, nuo įvykių raidos Rytų fronte. Bendrai gi imant, prisilaikoma dėsnio – neprileisti prie atsakingesnių vietų liet[uvių] inteligentų, esamus, kiek galima, pakeisti savaisiais (vokieč[ių] nac.-soc[ialistais]).

II

10.III.42

Tik bėda, kad šiuo laiku savųjų neužtenka ir nolens volens⁵⁷ prisieina naudotis ir vietiniais. To reikalauja karo ūkis, kurs čia šiandien ir susiduria su germanizacijos plano vykdymu, Raumo⁵⁸ plėtimu ir „drenavimu“ – „Neuordnung“o įvedimu ir jo stiprinimu. Likviduoti lietuvių tautos elitą (inteligentiją), nukirsti tautai lietuvišką galvą ir ant jos (tautos) pečių uždėti vokišką nac.-soc[ialistinę] galvą, kaip tai pasisekė padaryti su prūsais, ir yra vyriausias naujo Ordnung'o kūrėjų Lietuvoje (kaip ir visame „Ostlande“ etc.) uždavinys. Mūsų inteligentijos (dabartinėse sąlygose ypatingai) pasirinkta taktika, man rodos, yra protinga (racionali): „nachgiebig aber zugleich man leistet elastische Widerstand“. Vėtrai užėjus, nendrė linksta (kad nelūžtu); vėtrai praėjus, ji vėl atsistoja tiesi ir sveika (nepalaužta). Žinoma, atsiranda ir „šlamšto“. Bet tauta nuo jo „natūraliai“ apsivalo. Dalis to šlamšto prilipo prie bolševikų, kita dabar prilimpa prie šių dienų „Machthaber'ių“⁵⁹.

P. Žadeika man įteikė paketuką. Dovanok, kad užmiršau tave apie tai laiku painformuoti.

P[ono] Juodeikos pasiųstą siuntinėlį (paštu) taipogi gavau pilnoje tvarkoje. Labai ačiū! Pradžioj maniau, kad tai p. Juodeika padarė man tą siurprizą. Bet sekančią dieną tavo laiškas man išaiškino reikalą. Su pinigais tuo tarpu pasiseka susitvarkyti ir galiu studentišškai laikytis, apsieidamas be paramos iš šalies. Labai esu tau dėkingas už tavo malonų pasiūlymą mane net šia prasme paremti. Didžiausią malonumą ir paramą man padarei prisiųsdamas „riebalų“ etc. Jie nepaprastai palengvina palaikyti „mašiną“ pakenčiamai šiems laikams tvarkoje. Progai pasitaikius pa-

---

⁵⁵ Svetingumą.

⁵⁶ Iš bankininkystės.

⁵⁷ Noromis nenoromis.

⁵⁸ Erdvės.

⁵⁹ Galingųjų.

mėgink „suorganizuoti“ porą kilogr[amų] juodos, kaimiškos duonos. Gal Adolfas čia galėtų praveisti ir toliau savo „sanaciją“. Jis iš manęs pasiskolino 2000 [Lt] (vekselis pas mane) dar 1924 metais – vertė ca. 4 gerų arklių. Per tą laiką (imant „kaufmännisch“)⁶⁰ vien nuošimčiai beveik tiek pat sudarytų. Bet su tuo „biznieriū“ yra tikras vargas.

Ačiū už foto. Atrodai visai žmoniškai. Kortelių sistema, matomai, tavo svorio nesumažino. Matomai, kortelių popierius Lietuvoje yra žymiai storesnis, kaip čia, Berlyne.

Malonu girdėti, kad abu kavalieriai – Mečys ir Juozelis, tvarkoj. Su motute, žinoma, liūdniau – amžius turi savo „įstatymus“, nežiūrint į jos geležinį organizmą.

K. Grubinskui pasiūsiu laišką drauge su šiuo „kurjeriu“.

Aš asmeniškai jaučiuos pakenčiamai. Per truputį ruošiu pram[onės] im[onių] ūkio mokslo kursą technikams. Šį tą skaitau iš politikos ir istorijos. Be to, sporto dėlei, valandą kitą į dieną mokinuosi italų kalbos. Nemaniau, kad italų kalboje Coniugazione taip sudėtingas ir yra tiek dei verbi irregoliari⁶¹. Norėčiau tik tiek pramokti, kad galėčiau naudotis italų literatūra. Čia yra keletas italų knygynų. Jie pilni gerų knygų. Vokiečių gi knygų pardavimas smarkiai suvaržytas (galima pirkti tik vieną knygą ir sunku ką gero begauti).

Viso geriausio
Ernestas

P. S. Už keleto dienų atvažiuos (porai savaičių) į Kauną dr. Karvelis. Gavo leidimą vienam mėnesiui.

---

⁶⁰ Pirkliškai.

⁶¹ Netaisyklingai vartojami žodžiai.